

Συνέντευξη με τον κ. Λυρατζάκη Αντώνιο (Λ.Α.)

Συμμετέχει ο κ. Γερμανάκης Αντώνιος (Γ.Α.)

Ν. Ρεδύμνης, Μέλαμπες, Πολιτιστικός Σύλλογος

4 Ιουλίου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:

Θεοδοσοπούλου Ειρήνη, Σπυρόπουλος Σπυρίδων

Ερ. Είμαστε σήμερα 4 Ιουλίου του 2004 στο χωριό Μέλαμπες του Ν. Ρεδύμνης και έχουμε την χαρά και την τιμή να συνομιλούμε με τον κύριο Λυρατζάκη Αντώνη ο οποίος παίζει λύρα και ο οποίος θα μας μιλήσει αρχικά, έτσι, θα θέλαμε να μας μιλήσετε και για τον τόπο εδώ, επειδή έχουμε ακούσει πολλά για το χωριό και να φτάσουμε σ' εσάς, στη γενιά τη δική σας όπου θα μας πείτε πώς ξεκινήσατε.

Λ.Α. Ναι. Το χωριό μας ήτανε ένα παραγωγικό χωριό, πρώτο μπορώ να πω στην Κρήτη. Έβγανε πολλούς τόνους λάδι. Εννιακόσιους χίλιους τόνους λάδι έβγανε πριν να μπούνε οι φωτιές, γιατί σχεδόν κάθε δύο - τρία χρόνια μπαίνουνε φωτιές και έχουνε ρημάξει τον κόσμο. Και έβγανε και... βγάνει και χαρούπι και κρασί έβγανε πολύ μια φορά, είχαμε παλιό κρασί παέ, πάνω στο... Αλλά τώρα έφυγεν ο κόσμος, φύγαν όλοι οι νέοι, πιάσανε πόλεις και χωριά που λέει ο λόγος και μεταναστεύσανε και ρημάξεν ο τόπος. Και είμαστε τώρα, καίτοι είναι μεγάλο το χωριό, το χειμώνα προπαντός είμαστε πάρα πολύ λίγοι, πάρα πολύ λίγοι.

Γ.Α. Πεντακόσιοι, εξακόσιοι.

Λ.Α. Κεφαλογώρι του Νομού αλλά...

Ερ. Παλιά πόσο λένε οι πληροφορίες ότι είχε πληθυσμό το χωριό;

Λ.Α. Να 'χε και δυο χιλιάδες ανθρώπους; Ναι, ναι παλιά, πριν δηλαδή, πριν το '60 που 'φυγα εγώ, και πιο παλιά προ παντός αφού οι παλιοί μας εκάνανε από τέσσερα κοπέλια και πάνω, τέσσερα, πέντε, έξι, επτά, οχτώ, εννέα κοπέλια κάνανε και καλλιεργούνταν όλη η γης, όλη η γης. Αλλά αλλάξανε τώρα παιδί μου τα συστήματα και έχει ερημώσει γενικά η ύπαιθρος,

γενικά όλα τα χωριά, προ παντός τα μικρά χωριά μπορεί να μη βρεις και άνθρωπο, να πούμενε, να ρωτήξεις.

Ερ. Πιο πολύ οι κάτοικοι στο χωριό με τι ασχολούντανε;

Λ.Α. Με γεωργικές δουλειές. Γεωργικές. Γεωργικές. Γεωργικές να πούμενε. Γεωργικές δουλειές και κτηνοτροφικές. Τώρα αλλάξανε τα πράματα, πάρα πολύ αλλάξανε τα πράματα, περνάει βέβαια ο κόσμος καλύτερα γιατί τώρα υπάρχουν και επιδοτήσεις, υπάρχουν χίλια δυο πράματα και σπάνια η οικογένεια να μην παίρνει και κάποια σύνταξη. Και περνούν καλά οι άνθρωποι τώρα. Και δε δουλεύουν. Η νεολαία δουλεύει, ασχολείται τώρα στα τουριστικά να πούμενε, στη σαιζόν, ύστερα παίρνουνε πάλι... το επίδομα, να πούμενε, ξέρω 'γω, τα βολεύουνε, να πούμενε, τα βολεύουνε. Και δεν παντρεύονται οι μπαγάσηδες, δεν παντρεύονται, είναι παιδιά εδώ στο χωριό, τριάντα, σαράντα χρονών, σαράντα πέντε χρονών και δεν παντρεύονται. Εγώ στα είκοσι χρονών παντρεύτηκα και έκανα τέσσερα κοπέλια και δεν είχα ούτε το στάρι, παιδί μου, απού 'κανα του γέρου μου, ούτε τον καρπό για το ψωμί έβγανα, ούτε το λάδι απού αυτό..., έπαιζα τη λύρα, έμπαινα μυλωνάς στα εργοστάσια, πάλευα και δεν τα 'βγανα πέρα και γι' αυτό αποφάσισα βέβαια κιόλας και πήγα στην Γερμανία απού τότες είχενε ανάγκη από εργατικά χέρια.

Ερ. Αυτό θα μας το πείτε αργότερα. Θα 'δελα όμως για να ξεκινήσουμε, τι θυμάστε από τους παλιούς; Από τον πατέρα σας; Από τον παππού σας; Τι πληροφορίες έχετε για τους μουσικούς εδώ σ' αυτό το χωριό; Δηλαδή τι όργανα υπήρχαν; Πολύ παλιά τώρα μιλάμε, που δεν τα φτάσατε εσείς;

Λ.Α. Εγώ παιδί μου δεν έφταξα πέρα από τη λύρα και το μαντολίνο.

Γ.Α. Και ασκομαντούρα.

Λ.Α. Ναι και ασκομαντούρα. Έχετε υπ' όψιν σας την ασκομαντούρα;

Ερ. Ναι, βεβαίως.

Λ.Α. Ήταν ένας χωριανός και έπαιζε ας πούμε. Ένας την έπαιζε, ένας Μαμαλάκης την έπαιζενε. Και συνήθως με τη λύρα και με το μαντολίνο. Και μαντολίνο επαίζανε. Αυτός ο Χατζιδάκης ήτονε ένας πάρα πολύ χαρισματικός οργανοπαίχτης, αλλά τέλος πάντων ο κακομοίρης. Εκακοπαντρεύτηκε και πριν την ώρα του να πούμενε και ενώ είχενε

μεγάλο μέλλον, έτσι πήγαινε η ζωή του τέλος πάντων και είχεν αυτός τέλος πάντων μπάσο μαντολίνο. Μετά την κατοχή αυτός ο Κυριακάκης ο μακαρίτης ο κουμπάρος είχεν πάρει λαγούτο και μετά... λαούτα και έτσι να πούμε γλεντίζαν.

Ερ. Δηλαδή το λαούτο εμφανίζεται εδώ στο χωριό μετά την Κατοχή;

Λ.Α. Ναι, μετά την Κατοχή, μετά την Κατοχή, πιο μπροστά ήταν μαντολίνα.

Ερ. Και κάτι μας είπατε και για βιολί.

Λ.Α. Ναι, ένας θείος... του Γιάννη ο πατέρας, να πούμε, ο Αντώνης ο Τσουρδαλάκης, ένας θείος του, ο παππούς του έπαιζενε μαντολίνο, μαντολίνο μου φαίνεται έπαιζε ο Τσουρδαλαντώνης.

Γ.Α. Μαντολίνο, ναι.

Λ.Α. Και ένας του αδερφός του Τσουρδαλαντώνη έπαιζε βιολί.

Ερ. Περίπου ποιο έτος είναι αυτό;

Λ.Α. Προπολεμικά. Προπολεμικά. Κάτω από το '40.

Γ.Α. Το '32... το '25.

Λ.Α. Μάλλον κάτω από το '20 περίπου.

Ερ. Έχετε κάποια εξήγηση που υπήρχε το βιολί εδώ πέρα ενώ συνήθως παίζαν λύρα;

Λ.Α. Όχι, όχι. Δεν ξέρω, δεν ξέρω. Αλλά έπαιζενε βιολί, αλλά δεν τον έφταξα εγώ ποτές μου αυτόν να παίζει.

Γ.Α. Το '20 θα 'παιζεν αυτός.

Λ.Α. Ναι, ναι, μπράβο. Κάτω από το '30 πάντως.

Ερ. Αλλά εσείς δεν είδατε κανέναν εδώ στο χωριό με βιολί.

Λ.Α. Όχι, όχι, όχι.

Ερ. Δεν προλάβατε.

Λ.Α. Κανείς. Λύρα. Λύρα.

Ερ. Απ' τα προπολεμικά χρόνια ποιος ήταν το πιο δυνατό όνομα που έφτασε και στ' αυτιά σας;

Λ.Α. Ο Χατζιδάκης. Ο Χατζιδάκης ήτανε... αυτός επαντρεύτηκε προπολεμικά, με λίγα λόγια να σας εξηγήσω. Κακοπαντρεύτηκε, έκανε κακή παντρεία, δεν τα πηγαίνανε καλά με την γυναίκα του και δεν είχε την απαιτούμενη

ψυχραιμία ο καημένος να πάρει δρόμο τέλος πάντων. Ήταν πάρα πολύ καλός καλλιτέχνης, πάρα πολύ καλός.

Ερ. Αυτός ήταν επαγγελματίας λυράρης; Δηλαδή έπαιζε μόνο λύρα;

Λ.Α. Τότε δεν ήταν τα επαγγέλματα μόνο λύρα, αλλά όπου πέραγα, όπου πήγαινε να πούμε σε χωριά και ξέρω γω άφηνε ένα όνομα. Έπαιζε πάρα πολύ γλυκιά λύρα, πάρα πολύ γλυκιά λύρα, όπως και ο Ηλίας ο Τυροκομάκης.

Ερ. Πότε πέθανε ο Χατζιδάκης;

Λ.Α. Εγώ έλειπα παιδί μου και δεν ξέρω, ο κουμπάρος θα ξέρει...

Γ.Α. Αυτός θα πέθανε το '72.

Λ.Α. Όι! Από το '60 μέχρι το '70 πέθανε.

Γ.Α. Παντρεμένος ήταν... Το '66 θα πέθανε.

Λ.Α. Ε, το '65-'66 πέθανε και με ταλαιπωρία και με αυτό... Τέλος πάντων. Ναι.

Ερ. Αυτός δηλαδή ήταν το πιο δυνατό όνομα;

Γ.Α. Αυτός άφησε ιστορία στις Μέλαμπες, αυτός την απέκτησε.

Λ.Α. Αυτός ήτονε... ήτονε ωραία... χαρισματικός ηγέτης, έπαιζε γλυκιά λύρα, γλυκιά λύρα ο Χατζηδάκης, αλλά σας λέω μόλις επαντρεύτηκενε επήρνε η ζωή του σαν ένα βράχο, σαν ένα βράχο που παίρνει τον αβουσακά και δεν σταματάει παρά μόνο όταν πέσει στον ποταμό, ναι, και έσβησε η ζωή του άδοξα, άδοξα ο καημένος.

Ερ. Και στα λαούτα;

Λ.Α. Στα λαούτα ήτανε αυτός ο Δουκάκης αφού σας είπα πιο μπροστά. Όπως σας είπα πιο μπροστά, έπαιζε αυτός ωραίο μαντολίνο και ύστερα έπαιζε και λαούτο. Και ο Κυριακάκης και αυτός έπαιζε καλό λαούτο. Ο κουμπάρος ο Ζαχαρίας έπαιζενε αυτός πλια καλό λαούτο, γιατί εσυγχρονιζόμεθα μέσα εμείς να πούμενε, εμάδαινε να πούμενε ξέρω γω και είχαμε συγχρονιστεί και παίζαμε καλά, αλλά ύστερα απίς έφυγα εγώ το '61, είχα, είχα...

Ερ. Όταν γεννηθήκατε εσείς στο χωριό, στην οικογένειά σας έπαιζε κάποιος άλλος κάποιο όργανο;

Λ.Α. Όχι. Ναι. Εγώ έχω ακούσει, έχω ακούσει, αλλά ο πατέρας μου επέθανε και ήμουν εγώ έντεκα χρονών και δεν τον είδα ποτέ μου να παίζει, αλλά είχε και αυτός τα βασάνα του. Το πρώτο του παιδί επέθανε, να μη σας πω τον

τρόπο που επέθανε παιδί μου και να φρίζετε. Ένας καρπός της καρπούζας έκατσε στους πνεύμονες του και τυρανούνταν απ' τον Οκτώβριο μέχρι τον Μάρτιο και πέθανε. Το πρώτο παιδί του πατέρα μου. Ξέρεις της περίπτωση αυτή Αντώνη; Ναι. Επαίρνανε ένας φίλος του τέλος πάντων πατέρα μου και πήγαινε η μάνα μου ένα πιάτο καρπούζα και σίμωσε το παιδάκι πέντε χρονών να πάρει ένα... αυτό. Και του μίλησε εν τω μεταξύ ο πατέρας μου «Βρε Γιάννη τι κάνεις εκεί; Άστονε και...» και το κοπέλι έκανε έτσι... επήγε λοιπόν ο καρπός της καρπούζας έτσι και θέλω να σας πω εθαύτηκεν από εκεί και ύστερα. Εγώ είμαι το τελευταίο παιδί του πατέρα μου και δεν τον έφταξα ποτέ μου, αλλά έπαιζε κι αυτός όργανο. Τώρα ο παππούς μου ο Λυρατζογιάννης. Αυτός έσαζε και λύρες και έπαιζε κιόλας. Ο παππούς μου ο Λυρατζογιάννης, του πατέρα μου δηλαδή ο πατέρας, αυτός έχει μεγάλο όνομα αφήσει να πούμενε... Λυρατζής και ψαράς και κυνηγός, να πούμε μεγάλο όνομα. Πάντως έπαιζε ο παππούς μου λύρα και ο πατέρας μου κάποιο όργανο έπαιζενε, δεν έπαιζε λύρα, έπαιζε...

Ερ. Τον παππού τον προλάβατε να παίζει καθόλου;

Λ.Α. Καθόλου δεν τότε γνώρισα. Καθόλου. Καθόλου.

Ερ. Οπότε εσείς δηλαδή με το που έρχεστε στη ζωή, μετά από πόσο διάστημα πιάνετε λύρα στα χέρια σας;

Λ.Α. Απ' τα οκτώ - δέκα χρόνια, γιατί ήτανε το σπίτι γεμάτο παλιόλυρες του παππού μου να πούμενε και τις κούρδιζα 'γω και να με συγχωρείτε για την φράση μου, έκοβγα απ' του γαιδάρου την ουρά τσι τρίχες κι έκανα το τόξο να πούμενε αυτό και έπαιζα εκεί πέρα το λυράκι να πούμε μέχρι που μεγάλωσα και...

Ερ. Μόνος σας πήγατε και πήρατε τη λύρα;

Λ.Α. Μόνος μου, μόνος μου. Ούτε γραμμόφωνα είχαμε τότες, ούτε μαγνητόφωνα, ούτε ρεύμα δεν υπήρχε ξέρω 'γω, ό,τι είχα ακούσει παιδί μου από άλλους οργανοπαίχτες να το γράψεις στο μυαλό σου και να σηκώσεις τον σκοπό.

Ερ. Τότε ας πούμε μέχρι δέκα χρονών, πόσους είχατε προλάβει να ακούσετε; Ποιους είχατε προλάβει να ακούσετε;

Λ.Α. Αυτούς όλους τους παλιούς. Τον Χατζιδάκη, τότε γρίκουαν τα άλλα παιδιά, με τέτοια γλύκα τη λύρα, και δεν εξανακοιμόμουνα μπλιο, δεν εξανακοιμόμουνα. Εδυμόμουν το σκοπό που 'παιζε. Τότες είχανε βγει ο Ροδινός, είχε πεθάνει, αλλά άφηκε..., ξέρετε του Ροδινού τους δίσκους σίγουρα τσι ξέρετε, και ο Λαγός μετά και είχανε μπασαδόρο τον Μπαξεβάνη, τον Γιάννη τον Μπαξεβάνη και είχανε ωραίους δίσκους βγάλει, και τους βάζανε όσοι είχανε γραμμόφωνα, ζήτημα ήταν να ήταν τότε στο χωριό... στα καφενεία μόνο ένας – δυο τσι είχανε και κάνα δυο τρία τέσσερα άτομα να πούμε να είχανε γραμμόφωνα και γροικούσαμε τους δίσκους αυτούς τους μεγάλους, αυτούς τους γροικούσαμε και τις καντάδες και τις παρέες απ' τους παλιούς οργανοπαίχτες και παίρναμε τους σκοπούς, τους παίζαμε και τους σηκώναμε να πούμε μόνο απ' το αυτί.

Ερ. Θυμάστε ποιος ήταν ο πρώτος σκοπός που βγάλατε στη λύρα;

Λ.Α. Όχι, δεν θυμάμαι. Δεν θυμάμαι, αλλά θυμάμαι σκοπούς από αγάπησα από δίσκο και από λύρα ήταν του Ροδινού και του Λαγού, του Ροδινού και του Λαγού, να πούμενε.

Ερ. Μάλιστα. Αυτοί ήταν δηλαδή τα αγαπημένα σας... Κάνα συγκρότημα τότε...;

Λ.Α. Αγαπημένοι σκοποί, αλλά ήταν και ωραίοι σκοποί. Και δεν λέγανε τραγούδια ούτε ο Ροδινός, ούτε ο Λαγός, αλλά είχαν τον Μπαξεβάνη, έναν... όνομα και πράμα! Αυτός λεγόντανε βέβαια Μπερνιδάκης, αλλά ένεκα που ήταν λεβεντάνθρωπος και καλός άνθρωπος τότε βγάλανε Μπαξεβάνη. Έτσι δα λένε και τούτο δα τον Γιάννη, τον Βασιλάκη, έτσι τον έχουμε βγάλει τώρα «Μπαξεβάνη». Είναι καλό παιδί και αυτός ο Γιάννης.

Ερ. Μάλιστα. Και πότε νιώθετε ότι είστε έτοιμος και μπαίνετε στο πρώτο γλέντι, ας πούμε;

Λ.Α. Ναι. Θα σας πω, θα σας πω. Από δέκα χρονών σας λέω ασχολιόμουνα με τη λύρα. Ύστερα γίνηκα δώδεκα, δεκατριώ χρονών, κάναμενε οι σώκαιροί μου να πούμε, οι συνομιληκοί μου, κάναμε τα κανταδάκια μας τη νύχτα. Κάναμε τις καντάδες μας. Ε..., ύστερα πήγα δεκαέξι - δεκαεπτά χρονών και πήγα σ' αυτουνού τον Αδάμη που τότε γράψαμε κι ο πρώτος γάμος επήγα στου Αδάμη τον γάμο.

- Ερ. Δεκαεφτά-δεκαοχτώ χρονών.
- Λ.Α. Έτσι, δεκαέξι – δεκαεφτά χρονών ήμουνα όταν πήγα σε γάμο κι έβγαλα γάμο να πούμενε, γλέντι ως κύριος οργανοπαίχτης.
- Ερ. Πώς έγινε αυτό; Σας ήξερε εκείνος και σας φώναξε;
- Λ.Α. Ναι με ήξερε, με ήξερε.
- Ερ. Σας ήξερε και σας φώναξε. Σας είχε ακούσει στο σπίτι;
- Λ.Α. Και καντάδα κάναμε σε παρέα να πούμε και σε γλέντι να πούμε και ήξερε εμένα όλο το χωριό κι ήταν κι αυτός λυρατζής. Και με κάλεσεν εμένα...
- Ερ. Και πάτε και παίζετε για πρώτη φορά μόνος σας σε γλέντι.
- Λ.Α. Σε γάμο.
- Ερ. Σε γάμο. Με ποιο λαούτο μαζί;
- Λ.Α. Θαρρώ πως...
- Γ.Α. Τον Νικολή.
- Λ.Α. Στρατιώτης ήτανε. Στρατιώτης ήτανε μόνο... Είχα ένα μαντολίνο μπασαδόρο, θαρρώ πως... Δεν θυμούμαι ποιον είχα μπασαδόρο.
- Γ.Α. Μήπως ήταν με τον Κουκάκη τον Γιώργη;
- Λ.Α. Όχι. Πάντως είχα κανένα, το κούρδιζα εγώ το μαντολίνο γιατί δεν κατέχανε, μόνο πάσο... Πάνω – κάτω, πάνω – κάτω να πούμενε και κάνανε κι εγώ κι αυτοί... μέχρι που...
- Ερ. Και παίζατε μαζί με μαντολίνο, έτσι στο γάμο; Εσείς παίζατε λύρα...
- Λ.Α. Ναι, λύρα. Αυτός ο Κυριακάκης, όταν επαντρεύτηκε ο Αδάμης ο Γιαννακάκης αυτός ήτονε στρατιώτης αφού 'παίξε το μαντολίνο και ήβρηκα ένα φίλο εδώ πέρα να βαστά ντάκα ντούκου, ντάκα ντούκου, τον χρόνο μόνο ξέρω 'γω και έπαιζα εγώ τον σκοπό μου και αυτός... δεν ήξερε δηλαδή πατήματα και βγάλαμε το γλέντι. Δυο μέρες εγυρίζαμε, δυο μέρες. Νεαροί.
- Ερ. Ποια ήταν η απήχηση στον κόσμο μετά το γλέντι αυτό; Τι είπε ο κόσμος;
- Λ.Α. Ναι, ναι, ναι, ναι. Ο κόσμος και η παρέα έμειναν ευχαριστημένοι και εμείς τα ίδια. Και αρχίνηξαν από εκεί και ύστερα οι παρέες και με τους μεγαλύτερους μας εκάνανε παρέα ξέρω 'γω. Και περνούσαμε γιατί ήταν... κι ο Χατζιδάκης ήτανε... καίτοι έγιανε, αλλά ήτονε ένα ερείπιο. Ένα ερείπιο. Καίτοι ήτονε χαρισματικός οργανοπαίχτης, τελευταία το είχε ρίξει

στο αλκοόλ, στο τσιγάρο και δεν εμπόραγε μπλίο ούτε τη λύρα να κουρδίσει, δεν θυμούνταν τίποτα, δηλαδή. Είχενε... έζησεν μπλίο ακόμα, δηλαδή το '47 είναι τούτο το πράμα. Και ήρθα εγώ το '29, δεκαπέντε - δεκαέξι χρονών δηλαδή ήμουνε αλλά ο Χατζιδάκης ο καλός αυτός οργανοπαίχτης είχεν ο καημένος γίνει ερείπιο.

Ερ. Οι παλιοί οργανοπαίχτες το '47 πώς σας αντιμετώπισαν εσάς που βγήκατε, που εμφανιστήκατε τότε;

Λ.Α. Ε... Κοίταξε, με καλό μάτι, με θεωρούσαν ας πούμε ότι είχα κάποιο μέλλον τέλος πάντων. Κάποιο μέλλον είχα, να πούμενε.

Ερ. Σας είχαν συμβουλέψει τίποτα;

Λ.Α. Ποτές, ποτές. Ποτές, ποτές. Αλλά γρικούσανε και μ' αγαπούσαν, να πούμενε. Όλοι. Όλοι.

Ερ. Και μετά συνεχίζετε λοιπόν να παίζετε πλέον με ποιο λαούτο; Με τον Κυριακάκη...;

Λ.Α. Με τον Κυριακάκη και με τον Δουκάκη, και με τον Δουκάκη, αλλά ύστερα πέθανε ο Δουκάκης ο κουμπάρος. Και τσι τρεις έκανα συντέκνους, κουμπάρους δηλαδή. Και τελευταία είμαστε με τον κουμπάρο τον Ζαχαρία. Αυτός... ο συγχωρεμένος ήταν ακόμα καλά και παίζαμε μέχρι αφού... απίς απολύθηκα δηλαδή από τον στρατό από το '53 μέχρι το '61, αλλά είχα τη φτώχεια μου, τα ζοριλίκια μου και ήθελα να βοηθήσω τα παιδιά.

Ερ. Εσείς παντρευτήκατε πότε;

Λ.Α. Το '49.

Ερ. Εδώ στο χωριό;

Λ.Α. Εδώ στο χωριό. Εγεννήθηκα το '29, επαντρεύτηκα το '49 και όταν επήγα στρατιώτης το '52 είχα δυο κοπελιές. Είχα δυο κοπελιές. Ύστερα κάναμε άλλα δυο παιδιά όταν απολύθηκα από τον στρατό, και τις κάνω τέσσερις.

Ερ. Να σας ζήσουν.

Λ.Α. Δηλαδή το '58 εγεννήθηκην η τελευταία η κοπελιά η Άννα και έφυγα εγώ το '61, ήταν δηλαδή τρία χρονών η τελευταία μου κοπελιά.

Ερ. Το '61 φεύγετε για πού;

Λ.Α. Για τη Γερμανία.

Ερ. Για λόγους οικονομικούς;

- Λ.Α. Λόγους οικονομικούς, τίποτα άλλο, λόγους οικονομικούς.
- Ερ. Μάλιστα.
- Λ.Α. Επήγα το '61 και το '63 παίρνω και τη γυναίκα και τα παιδιά και δούλευε και αυτή άλλα τόσα χρόνια. Είκοσι οχτώ χρόνια και δόξα σοι ο Θεός σας λέω...
- Ερ. Εκεί στη Γερμανία πόσο καδίσατε;
- Λ.Α. Είκοσι οχτώ χρόνια.
- Ερ. Είκοσι οχτώ χρόνια.
- Λ.Α. Από το '61 μέχρι το '88.
- Ερ. Και δουλεύετε εκεί ως;
- Λ.Α. Δούλευα σε ένα μεγάλο εργοστάσιο χημικών, δουλεύανε μέσα πενήντα χιλιάδες εργάτες, σαν το Ρέθυμνος ήτανε, πολύ μεγάλο εργοστάσιο. Ήτο βέβαια και η αμοιβή καλή, πάρα πολύ καλή, εβοήθησα εδώ πέρα τα παιδιά και πήγανε στο Γυμνάσιο, οι πρώτες κοπελιές, βγάλαν το Γυμνάσιο και απίς τις πήρα στη Γερμανία, και προχωρήσανε απ' εκεί και πέρα, δυο καθηγήτριες έβγαλα, τέλος πάντων.
- Ερ. Και αυτά τα είκοσι οχτώ χρόνια στη Γερμανία; Τι γίνεται με τη λύρα;
- Λ.Α. Ναι, θα σας πω. Καλά που με ρωτήξατε. Εκεί παιδί μου, ασχολήθηκα, είχα τη λύρα βέβαια μαζί μου, στο καράβι δε, γιατί φύγαμε απ' τον Πειραιά και πήγαμενε μέσω Ιταλίας, στο Πρίντεζι βγήκαμε, και στο καράβι ήτανε ένας μπασαδόρος απ' τα Χανιά και επαιζαμε στο καράβι και κάναμε χορό οι λεβέντες, να πούμε, όλη η νεολαία να πούμε, τριάντα, είκοσι χρονών ήμασταν να πούμε και χορεύαμε σε όλο το καράβι, και πήγαμε στο Πρίντεζι, μπαίνουμε στο τρένο και πάμε στο Μόναχο και απ' το Μόναχο επήγαινε ο καθένας εκεί που είχε σύμβαση να πούμε γραμμένη. Εκεί όταν επήγα, τη λύρα όπως είπατε, την άφηκα παιδί μου, που λέει ο λόγος, στο ψυγείο. Επιδόθηκα μόνο στη δουλειά μου και την έπαιζα μόνο όταν 'θε να μου 'ρθει το κέφι να πούμε. Εκεί βέβαια δεν ήταν οργανοπαίχτες όταν πήγα εγώ και με καλούσαν σε βαφτίσεις, σε γάμους, ξέρω 'γω αλλά ήμουν με βάρδια, εγώ ήμουν με βάρδια, δώδεκα ώρες από έξι μέχρι έξι και κάδομουν είκοσι τέσσερις ώρες, ήμασταν τρεις βάρδιες δηλαδή. Μια μέρα δούλευες και γύριζες μια άλλη μέρα, μια νύχτα μια άλλη μέρα, μια νύχτα μια άλλη

μέρα, είχε καλά λεφτά, καλά λεφτά. Και δηλαδή... Τη λύρα δεν την εξάσκησα, ας το πούμενε έτσι. Την άφηκα τη λύρα και σου λέω, μόνο έτσι, για δικό μου όταν ήθελα να μου 'ρθει το μεράκι, ήθελα να κάτσω στο σπίτι, να την παίζω να πούμενε να μου περάσει το μεράκι, αλλά δεν επήγαινα σε γλέντια. Δεν μου δόθηκε ευκαιρία να πάω σε γλέντια, γιατί ντρέπομουνε, ήτονε του γαμπρού μου ένας αδερφός κι αρραβωνιάζονταν και πήγα, το ξενοχτήσαμε κι έφυγα απ' το γλέντι κατευθείαν και πήγα στη δουλειά κι έκαμα δώδεκα ώρες. Και αυτή είναι μεγάλη κατάχρηση, κατάλαβες; Και τα απέφευγα αυτά, τη λύρα δηλαδή δεν επήγαινα να την εκμεταλλευτώ γιατί έπρεπε η λύρα να ξανοίξω... Εγώ πήγα για να δουλέψω, η λύρα δε... Τη μια σου βγάνει δέκα, την άλλη είκοσι, την άλλη εκατό, την άλλη πεντάρα. Και δεν τη ξανοίξα τη λύρα καθόλου στη Γερμανία.

Ερ. Μάλιστα. Ακούγατε όμως κρητική μουσική;

Λ.Α. Ναι!

Ερ. Ξέρατε τι γινόταν στην Κρήτη; Ποιοι βγαίνουν;

Λ.Α. Και βέβαια! Βέβαια. Δεν άφηνα εγώ δίσκο για δίσκο να μην τότε πάρω, να πούμενε, όταν ήρχομουν εδώ πέρα με άδεια και στη Γερμανία ερχότανε δίσκοι να πούμε και τους ήπαιρνα, παρακολούθουνα.

Ερ. Καθόσασταν να βγάλετε σκοπούς που ακούγατε από τους καινούργιους δίσκους;

Λ.Α. Ότι γρίκουνα έπαιζα εγώ παιδί μου, δικούς μου σκοπούς δεν έβγαλα.

Ερ. Όχι, όχι. Λέω στη Γερμανία που καθόσασταν όταν πιάνατε τη λύρα στο σπίτι σας, καθόσασταν να βγάλετε ένα σκοπό καινούργιο που είχατε ακούσει από κάποιο δίσκο;

Λ.Α. Ναι, ναι, βέβαια. Ναι, ναι, ναι, βέβαια.

Ερ. Δηλαδή εμπλουτίζατε το ρεπερτόριό σας;

Λ.Α. Ναι, ναι, ναι, ναι. Βέβαια. Δεν τους έχω ακούσει όλους τους δίσκους απού έχουν βγάλει ο Σκορδαλός, ο Μουντάκης κ.λπ., αλλά όσοι πέσανε στην αντίληψή μου τους πήρα ή τους άκουσα και τους ήπαιξα να πούμενε. Τους ήπαιξα. Τους ήπαιξα. Και τα τραγούδια, όλα, βέβαια. Αλλά σας λέω, αφοσιώδηκα στη δουλειά και τη λύρα δεν την... αυτό. Και ήρθε παέ πέρα

το '88 με σκοπό, παιδιά, με σκοπό και με μηχανήματα, είχα πάρει, όχι για να κάνω τον επαγγελματία, γιατί ήμουν εξήντα χρονών όταν ήρθε αλλά έλεγα που 'χα το Μετόχι που κάνουν την Πρωτομαγιά να πούμε έχω εκεί πέρα ένα ωραίο μετόχι και η ταβέρνα που κάτσαμε έτσι θα, λέω όντε θα σμίγω με τους φίλους μου θα τα στεριώνω να παίζουμε, να γλεντίζουμε, όχι για να κάνω τον επαγγελματία. Κι ήρθε το '88 και μόνο στις 18 του Γενάρη τα στελιώσαμε εδώ πέρα παιδί μου απου κάναμε τη γιορτή μου.

Ερ. Και παίζατε πρώτη φορά μετά την Γερμανία, έτσι;

Λ.Α. Όχι, έπαιζα και πιο μπροστά, να πούμενε, αλλά τα μηχανήματα τα στέριωσα τότες.

Ερ. Α, μόνο τα μηχανήματα...

Λ.Α. Μόνο φέτος απ' το '88.

Ερ. Τι μηχανήματα είναι αυτά, ενισχυτές;

Λ.Α. Ε... Μεγάφωνα, τέτοια πράγματα να πούμενε. Αυτά, μα... δεν ξέρω να τα φτιάχνω εγώ γιατί τα είχα ακόμη στο κιβώτιο. Θα σας πω γιάντα βέβαια. Εδώ πέρα άμα 'ρθα συνέχεια πέθαινε κι ένας νέος άνθρωπος ή φίλος ή τονε ή συγγενής. Και δεν εμπορούσαμε να πούμε, ούτε καντάδα να κάνουμε, ούτε παρέα γιατί είχε κέφι να πεθάνει τώρα ένας, σαράντα, πενήντα και εξήντα χρονών να πούμε και φίλος ή συγγενής, ή κουμπάρος και ξέρω 'γω και δεν μπορούμε να πιάσουμε εμείς τη λύρα να κάνουμε καντάδα να πούμε και έτσι δεν πολυκάναμε παρέα όλα τα χρόνια, γιατί οι θανάτοι έρχονταν ο ένας απ' τον άλλο να πούμε με καρκίνα, με εγκεφαλικά και σία και έτσι δεν εκάναμε πολλές παρέες δηλαδή αποσύρθηκα γιατί ήταν και τα άλλα τα περιστατικά και τα μηχανήματα σας λέω δεν εδόθηκε η ευκαιρία να τα στεριώσω απ' το '88... μόνο φέτος τα 'φερα εδώ πέρα, ο Μανώλης ο Μαργαρίτης ξέρει να τα φτιάχνει, τα σάσαμενε και περάσαμε πάρα πολύ ωραία. Ήταν και ο Σηφογιωργάκης, ήτονε κι άλλοι.

Ερ. Πότε έγινε αυτό με τα μηχανήματα;

Λ.Α. Στις 18 του Γενάρη. Φέτος. Στις 17 γιορτάζω.

Ερ. Μάλιστα. Δηλαδή μέχρι τότε τα είχατε τα μηχανήματα και δεν τα είχατε βγάλει ποτέ;

Λ.Α. Όχι. Ποτές. Τα 'χα στα κιβώτια. Στα κιβώτια τα 'χα.

- Ερ. Και παίζατε χωρίς...
- Λ.Α. Ναι. Χωρίς μηχανήματα. Χωρίς μηχανήματα. Όταν θέλαμε να κάνουμε παρέα να πούμεε, ξέρω 'γω, έπαιζα χωρίς τα μηχανήματα και όντε δε να κάνουμε πάλι πράμα, γάμο, ή βάφτιση, ξέρω 'γω με φωνάζανε και μένα κι ήπαιζα αλλά τα δικά μου τα μηχανήματα απ' το '88 που 'ρθα μόνο στις 18 του μηνός τα δοκιμάσαμε.
- Ερ. Το '88 που έρχεστε εδώ στο χωριό, έτσι, τι εικόνα βλέπετε όσον αφορά τη μουσική; Τι έχει αλλάξει από τότε που φύγατε;
- Λ.Α. Ε... Κοίταξε, είχανε, είχανε... Απίς έφυγα εγώ, η αλήθεια, απίς έφυγα, δεν έπρεπε να το πω, ο κουμπάρος ο Ζαχαρίας δεν ήθελε να παίξει με κανέναν άλλον.
- Ερ. Ο κουμπάρος ο...;
- Λ.Α. Ο Ζαχαρίας. Δεν ήθελε να παίξει...
(Διακοπή)
Αυτός ο Ζαχαρίας με τα λαούτα απίς έφυγα εγώ, οι ρέστοι που ήτονε εδώ πέρα, και σε γάμους όταν τον καλούσαν δεν ήθελε να βγει γιατί δεν τα καταφέρνανε οι άλλοι.
- Ερ. Γιατί έλειπε ο λυράρης.
- Λ.Α. Ο λυράρης, ο λυράρης. Το ταίρι του, να πούμε. Και αποσύρθηκα εγώ...
- Ερ. Οπότε;
- Λ.Α. Ναι, απίς ήρθα εγώ, να πούμεε, συνεχίσαμε και κάναμε την παρέα να πούμε, είχενε βγει να πούμεε ο Μανώλης ο Μαργαρίτης και συνεχίζαμε το παρεάκι μας έτσι, αλλά εγώ σας λέω έχω τώρα και το πρόβλημά μου να πούμεε και...
- Ερ. Θέλω να πω έτσι όπως ήρθατε στο χωριό, σαφώς θα γινόντουσαν πανηγύρια, κάποια γλέντια, παίζανε κάποιοι, έτσι;
- Λ.Α. Ναι, ναι, παίζανε.
- Ερ. Διαπιστώσατε κάποια αλλαγή όσον αφορά το ρεπερτόριο...;
- Λ.Α. Όχι, όχι, τα ίδια ήδη και έδιμα στο χωριό, τα ίδια.
- Ερ. Βγήκε κάποιος καινούργιος καλλιτέχνης που δεν τον ξέρατε;
- Λ.Α. Όχι, μόνο τώρα τα τρία-πέντε τα τελευταία χρόνια είναι αυτός ο Γιάννης ο Τσουρδαλάκης και εδώ ένα άλλο παιδί, ο Βουργαράκης, Μπάμπης λέγεται.

Είναι καλά παιδιά, έχουν μέλλον δηλαδή, έχουνε μέλλον αυτά τα παιδιά, έχουν μέλλον αυτά τα παιδιά. Πιο μπροστά, όχι, δεν ήτανε...

Ερ. Οπότε εσείς όταν έρχεστε εδώ το '88 ξανασμίγετε με τον...

Λ.Α. Ναι, με τα παιδιά.

Ερ. Και συνεχίζετε να παίζετε έκτακτα πάλι έτσι σε κάποια γλέντια που κάνετε, στην παρέα.

Λ.Α. Ναι, ναι. Ο Μανώλης βέβαια έχει και μηχανήματα.

Ερ. Ο Μανώλης;

Λ.Α. Ο Μανώλης ο Μαργαρίτης, αυτός που παίζει τώρα.

(Διακοπή)

Τώρα έχω και μια ηλικία να πούμε και δεν... Πάω βέβαια στις παρέες, σε γάμους γιατί έτσι, «καλώς τον λέει τον κουμπάρο τον Αντώνη» γιατί έτσι, μας θεωρούν μερακλήδες απ' τα παλιά χρόνια και αυτό. Αυτός είναι χορευτής, δεν αφήνει και μένα να παίξω οπωσδήποτε σε όποιο γλέντι και να πάμε. Δεν μ' αφήνει να αυτό...

Ερ. Πληρωνόσατε σ' αυτά τα γλέντια; Ύπήρχε αμοιβή;

Λ.Α. Όχι. Οι καλεσμένοι οργανοπαίχτες παίρνουν τα μπαξίσια, ό,τι πάρουνε, εγώ παίζω έναν, δυο, τρεις σκοπούς, αλλά δεν παίρνω.

Ερ. Απ' τον χορό;

Λ.Α. Όχι, όχι. Όσα βάλουνε (γ)ή παίζω εγώ (γ)ή δεν παίζω εγώ, δεν παίρνω εγώ ύστερα δεκάρα. Δεν... Ούτε οικονομική ανάγκη δεν έχω παιδί μου.

Ερ. Ανέκαθεν δεν παίρνατε, δηλαδή και πιο παλιά;

Λ.Α. Όχι, παλιά παιδί μου, ναι. Παλιά, όταν ήμουν υπεύθυνος οργανοπαίχτης να πούμε σε γάμους, σε βάφτιση, ό,τι μπαξίσια που βάνανε, τα παίρναμε, τα μοιράζαμε, ναι, αλλά τώρα απίς ήρθαμε απ' την Γερμανία...

Ερ. Μετά δεν ξαναπήρατε.

Λ.Α. Δεν ξαναπήρα. Όχι, όχι. Αλλά παλιά, άκου λέει... Κι αν έβγανα τουλάχιστον τα στραβά μου, παιδί μου. Έβγανα τα στραβά μου παιδί μου γιατί είπαμε πως ήτανε φτώχεια και ήτανε ανάγκες και ό,τι είχαν οι άνθρωποι βάνανε, ό,τι είχαν οι άνθρωποι βάνανε, αλλά ήμαστε όλοι φτωχοί.

Ερ. Αυτό τελικά το επάγγελμα του λυράρη, στο χωριό έγινε επάγγελμα;

- Λ.Α. Ναι, τώρα έχει γίνει επάγγελμα.
- Ερ. Από πότε και μετά ας πούμε έγινε επάγγελμα που λέει ο λόγος;
- Λ.Α. Ε... απ' το '70 κι ύστερα.
- Γ.Α. Κι όταν έφυγες εσύ, περίπου είχε ξεκινήσει το επάγγελμα.
- Λ.Α. Ναι, ναι, σωστά.
- Γ.Α. Άλλος πέντε, δέκα...
- Λ.Α. Βέβαια. Άλλη αξία είχαν τότες τα λεφτά.
- Γ.Α. Ύστερα το κάναμε είκοσι... πώς το λέγαμε;
- Ερ. Το όνομά σας πείτε μας για να το γράψουμε.
- Λ.Α. Γερμανάκης Αντώνης. Το γράψαμε, το γράψαμε ως χορευτή. Ως χορευτή το γράψαμε.
- Γ.Α. Συμπληρωματικά είναι αυτά.
- Ερ. Γενικά ο μουσικός πώς ήταν εδώ; Ποια ήταν η αντίληψη που είχαν για τους λυράρηδες, γι' αυτούς που παίζανε λύρα; Ήταν καλή δηλαδή; Τι λέγανε οι γονείς ας πούμε για μια κοπέλα που ήταν να παντρευτεί λυράρη; Τη δίνανε εύκολα σ' έναν λυράρη; Θυμάστε;
- Γ.Α. Κοιτάξτε, δεν παίζει σημασία η λύρα, παιδί μου, αν θέλει να τη δώσει η όχι, αν κρίνουνε πως είναι ο άνθρωπος κατάλληλος ή όχι, η κοπελιά όμως να είχε ν' αγαπήσει τον λυράρη, δεν την έστελνε η μάνα της ουτ' ο αφέντης της. Έπρεπε να είχε αγαπήσει να πούμενε ή λαγουτιέρη, ή ξέρω 'γω ή χορευτή ξέρω 'γω δηλαδή να τση λέει η μάνα τση κι ο πατέρας της «μην τόνε πάρεις» ή ξέρω 'γω κι αυτό. Δηλαδή εδάγκωνε τη λαμαρίνα.
- Ερ. Ήτανε καλό στοιχείο για έναν νέο του χωριού να ασχολείται με τη λύρα, με το λαούτο;
- Λ.Α. Και βέβαια και βέβαια. Ναι, ναι, καλό ήτανε. Βέβαια να ξέρεις ίντα παίζεις να πούμε γιατί λέει και η παροιμία, ότι «θαρρείς όσοι μουζώνονται, όλοι χαλκιάδες είναι»; Ο λυράρης να 'ναι... να παίζει να πούμενε και καλούτσικα, όταν δεν κατέχει τι παίζει, δεν έχει, να πούμενε, νόημα.
- Γ.Α. Τον τρώγαμε εμείς τον λυρατζή οι χορευτάδες.
- Ερ. Εσείς δηλαδή την κόρη σας θα την δίνατε σ' έναν λυράρη, έτσι;
- Λ.Α. Αν είχεν άλλα χαρίσματα, αν είχεν άλλα χαρίσματα. Να είναι καλός άνθρωπος. Η λύρα... δεν φτάνει η λύρα για να τη δώσεις σ' έναν... Πρέπει να

έχει και άλλα χαρίσματα, άλλα προτερήματα και αν είναι και λυράρης βέβαια, ε, καλά. Αλλά δεν παίζει σημασία η λύρα, πρέπει να έχει άλλα χαρίσματα. Να είναι εργατικός, να είναι καλός άνθρωπος, να είναι οικογενειάρχης, αυτό, αυτό μετράει για να δώσεις την κόρη σου.

- Γ.Α. Να έχει καλές παρέες, να μην κάνει φασαρίες.
- Λ.Α. Βέβαια. Να μην είναι κλεφτρόνι, να μην μεθεί, να μην είναι κουμαρτζής. Αυτά τα τρία πράγματα είναι η βάση να πούμενε: να μην είναι αλκοολικός, να μην είναι τεμπέλης, να μη είναι κουμαρτζής.
- Ερ. Ναι. Να πάμε λίγο στους σκοπούς. Σας είπαμε εδώ θα θέλαμε να μας παίξατε και παλιούς σκοπούς. Εσείς είπατε «θα παίξω παλιούς». Τι εννοείτε παλιούς σκοπούς, ποιους σκοπούς εσείς θεωρείτε παλιούς;
- Λ.Α. Μπράβο, ναι, έτσι. Οι παλιοί σκοποί είναι, οι παλιοί σκοποί είναι από το '30 κι ύστερα π.χ. δηλαδή ή απ' το '20. Οι παλιοί σκοποί είναι του Ροδινού, του Λαγού, και ύστερα που βγήκανε '44 - '45 βγήκανε ο Σκορδαλός, οι πρώτοι του σκοποί όλοι είναι τώρα παλιοί, του Μουντάκη οι πρώτοι του σκοποί είναι όλοι τώρα παλιοί. Μέχρι το '80 - '90 όλοι είναι παλιοί να πούμενε. Με τη σειρά.
- Ερ. Μάλιστα. Ροδινός, Λαγός, Σκορδαλός...
- Λ.Α. ... Μουντάκης, Λεωνίδα Κλάδος, αυτός ζει ακόμη, ο Σπύρος (εννοεί ο Σηφογιωργάκης), ο Γεράσιμος (εννοεί ο Σταματογιαννάκης), ο Μαρκογιαννάκης.
- Γ.Α. Ο Ροδάμανδος.
- Λ.Α. Ο Ροδάμανδος, ναι, ναι, ναι, όλοι να πούμε.
- Ερ. Όλοι αυτοί που μας λέτε είναι επώνυμοι, υπήρχε κάποιος παλιός σκοπός που δεν είχε το όνομα του καλλιτέχνη;
- Γ.Α. Ήτανε, βέβαια.
- Λ.Α. Σκοπός που να μην έχει το όνομα...
- Ερ. Ναι. Πώς λέμε στη Σητεία, που λέμε σητειακές κοντυλιές ή καθουστανές κοντυλιές;
- Λ.Α. Ναι, ναι.
- Ερ. Υπήρχανε κάποιοι σκοποί εδώ που είχανε το όνομα κάποιου μέρους πλην του δημιουργού τους;

- Λ.Α. Όχι, δεν ξέρω.
- Γ.Α. Ο Ζερβός έπαιζε, ανδρώποι άλλοι που δεν τους ζήσαμε, αλλά επειδή κληρονομήσαμε αυτούς, πιο νέους απ' τους παλιούς. Λέμε του Πολυζώη ο σιγανός για παράδειγμα ή λέμε του Ζερβού.
- Ερ. Πάλι με ονόματα, δηλαδή.
- Γ.Α. Σούστα του Ζερβού, πώς τη λένε; Του Καρεκλά.
- Λ.Α. Του Καρεκλά θες να πεις. Παπαδάκης Αντώνης λεγότανε, ένας παλιός οργανοπαίκτης κι αυτός, αλλά και αυτός ο κακομοίρης, όταν εγώ έφταξα στο Ρέθυμνος και έχει και δίσκους βγάλει και σούστα και συρτά και έπαιζεν ωραία αλλά εκατήντησε και αυτός τελευταία ζητιάνος και εβάσταγε αυτός τη λύρα στο Ρέθυμνος, τον θυμούμαι όταν ήμουν εγώ κοπέλι να πούμε, πήγαινα στο Ρέθυμνος, αυτό, και παντρεμένος ακόμα και βάσταγε τη λύρα και για να τότε κεράσουνε πήγαινε από ταβέρνα σε ταβέρνα να του βάλουνε ένα - δυο κρασιά, να πούμε, δηλαδή είχε πέσει και αυτός στο τελευταίο σκαλί και ανδρώπου. Ναι, και του Χατζιδάκη.
- Ερ. Γιατί υπάρχει αυτό το χαρακτηριστικό ότι το ρεπερτόριο έχει μόνο επώνυμους σκοπούς; Γιατί πιστεύετε ότι μείνανε μόνο αυτοί οι σκοποί οι επώνυμοι και δεν υπάρχουνε σκοποί που έχουν άλλα ονόματα; Τοπικά, για παράδειγμα; Εδώ, σ' αυτή την περιοχή;
- Λ.Α. Κοιτάξτε, ας πούμενε ο Χατζιδάκης δεν έβγαλε, δεν έτυχε να βγάλει δίσκο, δεν έτυχε να βγάλει δίσκο. Είχε όμως δικούς του σκοπούς βγάλει εδώ πέρα Μελαμπιανούς και είναι γνωστοί σε πολλά μέρη, αλλά δεν είχε γράψει να πούμε. Τότε παίζει ο καθένας όπως καταλαβαίνει.
- Λ.Α. Τον έχουνε γράψει άλλοι.
- Ερ. Η ερώτησή μου είναι αν έχετε ας πούμε στο μυαλό σας μια εξήγηση γιατί οι σκοποί εδώ έχουν το όνομα του δημιουργού τους. Γιατί λέμε για συρτά του Ροδινού, για συρτά του Μουντάκη και δεν λέμε για συρτά του χωριού εδώ;
- Λ.Α. Μα εφόσον δεν εβγάλανε οι ανδρώποι... Ναι. Κοιτάξτε, εμείς οι χωριανοί εδώ πέρα δυστυχώς δεν έβγαλε κανείς δίσκο να πούμενε να κυκλοφορήσει εδώ πέρα απού να λέμε Μελαμπιανός σκοπός, ξέρω 'γω. Αυτοί απού έχουν ικανότητα να βγάνουν...

- Ερ. Κι αυτοί όμως οι μεγάλοι που βγάλανε θα μπορούσαν κάλλιστα να 'χουν έναν σκοπό και να το λένε σκοπό Σπηλιώτικο, ας πούμε.
- Λ.Α. Μα έτσι τότε λένε, έτσι βαφτίζονται παιδί μου. Όλους τους δίσκους τους παλιούς έχουνε... κοφιανός σκοπός π.χ., σπηλιανός σκοπός, ρεδυμνιώτικα συρτά. Έχουνε την ονομασία ντως.
- Ερ. Α, το βάζουνε δηλαδή.
- Λ.Α. Βέβαια! Ναι, ναι, ναι. Τότε βάζανε τον τίτλο.
- Ερ. Δηλαδή ο Σκορδαλός στον δίσκο του έβαζε και τον τίτλο *Ρεδυμνιώτικα συρτά*;
- Λ.Α. Ναι, ναι, βέβαια. Και *Ρεδυμνιώτικος συρτός*, *Σπηλιανός συρτός*, στις Κορφές επήγαινανε εάν γνωρίζετε τον γιατρό τον Παπυράκη, είναι απ' τις Κορφές απ' το Μαλεβίτσι κι επήγαινε τακτικά, κι εκείά πέρα είναι μερακλήδες, το Ξεροστερνιανό νερό...
- Ερ. Το Ξεροστέρني.
- Λ.Α. Το Ξεροστέρني. Και *Μελαμπιανό σκοπό* έχει βγάλει εδώ πέρα, *Μελαμπιανό*, τον έχει αφιερώσει, αλλά δεν πρόκανα να τότε παίξω να πούμε.
- Ερ. Και γιατί δεν διατηρηθήκαν αυτά τα ονόματα και μείνανε τα ονόματα και λέμε συρτό του Σκορδαλού;
- Λ.Α. Το όνομα παιδί μου μένει του δημιουργού, όχι της κασέτας να πούμε. Σου λέει του Σκορδαλού, του Μουντάκη ένα σκοπό π.χ. Ο τίτλος δεν παίζει σημασία, αυτός τον αφιερώνει σε κάποιο χωριό, αλλά ποιος τον έχει βγάλει, ποιος τον έχει γράψει και ποιος τότε δημιούργησενε. Αυτό. Του Μουντάκη ο τάδε, Ο Σκορδαλός ο τάδε.
- Γ.Α. Και ο λυρατζής δηλαδή λίγο πολύ από την ώρα που θέλει να παίξει το *Πρώτο συρτό*, πάει ας πούμε να λείι, του Σκορδαλού *Τι μ' ωφελεί* και λείι *Φαντάστηκα τον ουρανό*, δηλαδή έχει αυτός τη μαντινάδα του και το χρώμα του, δηλαδή τον έχει γράψει κάποιος. Ο δημιουργός, δεν είναι ένας καινούργιος σκοπός, ούτε του Καγκλή, ούτε του Σηφογιωργάκη, ούτε κανενός. Του δίνει και το χρώμα και την έννοια. Αν δεν δώσει περιφέρεια, δίνει ό,τι είναι η τάδε μαντινάδα, χαρακτηρίζει δηλαδή η τάδε μαντινάδα

- κι ό,τι ναι... ν' ακούσω δηλαδή έναν μπάλο του Μουντάκη, πώς το λένε...
Μυλωνάδες και μαζώχτρες. ΝτΛ.Α. Βάζεις στο νου και το 'χεις.
- Ερ. Πραγματικά πέρα από τον *Πρώτο τον Χανιώτικο*, που λέμε ο *Πρώτος ο Χανιώτικος*, από εκεί και πέρα μιλάμε όλο για σκοπούς επώνυμους.
- Λ.Α. Ναι, ναι.
- Ερ. Δεν έχουνε μείνει ενώ εσείς μου λέτε το γράφουμε σε δίσκο.
- Λ.Α. Κάπου τον έχει αφιερώσει να πούμε ή *Χανιώτικος*, ή *Ρεθυμνιώτικος* ή *Σπηλιανός* ή ξέρω 'γώ αλλά...
- Γ.Α. Μόνο οι *Μελαμπες* έχουνε ανώνυμους σκοπούς. Αυτοί οι *λυρατζήδες*, απού 'χουνε κάτι... ένα σκοπό φτιάξει, τον οποίο δεν τον έχουνε γραμμένο, τον ξέρουνε μόνο οι *Μελαμπιανοί* που τραγουδούνε, που παίζουνε, ο *Μαργαρίτης* μπορεί να 'χει βγάλει, ο *Χατζηδάκης* έχει βγάλει, ο *Σπυριδάκης* έναν και τότε κατέχουμε εμείς, δεν τον έχει γράψει πουθενά δηλαδή που να...
- Ερ. Μάλιστα. Αλλά εσείς το λέτε σκοπό του *Μαργαρίτη* τον λέτε;
- Γ.Α. Δεν τον έχομε ονομάσει.
- Λ.Α. Όταν είμαστε εμείς κι εμείς τότε παίζουμε αλλά κοιτάξε για να ...
- Ερ. Πώς τον λέτε; Τώρα να παίζουμε...
- Γ.Α. Ο *Βαγγέλης* θα παίζει τον σκοπό του.
- Λ.Α. Ναι, ένας *Σπυριδάκης* επαέ.
- Γ.Α. Αυτοί του *Χατζηδάκη* που έμειναν, οι *καντάδες* που λέμε, οι *καντάδες* απού κάναμε και τώρα έπρεπε να παίζει μα δεν το θυμήθηκε, που κάναμε πρωινές ώρες, είναι ορισμένοι σκοποί που ταιριάζουν, άλλοι το βράδυ, άλλοι το πρωί.
- Λ.Α. Είναι *γλυκοί* σκοποί.
- Ερ. Του *Χατζηδάκη* ήταν αυτοί;
- Λ.Α. Του *Χατζηδάκη*, ναι. Του *Χατζηδάκη*, του *Χατζηδάκη*. Αυτός είχενε βγάλει ορισμένους σκοπούς και ήταν πραγματικά πανόραμα να τότε γροικάς τη νύχτα στην *καντάδα*, *γλυκούς* σκοπούς και σας ελέω, δεν τον έγραψε και τώρα τότε παίζει ο *καθένας* όπως θέλει.
- Γ.Α. Μα έχουνε βγάλει πολλοί απ' του *Χατζηδάκη* τους σκοπούς και του *Πολυζώη τη σούστα*, τσι έχω ακούσει εγώ και παίζουνε...

- Ερ. Αυτούς τους σκοπούς τους παίζανε το πρωί, τη νύχτα.
- Λ.Α. Ναι, κοίταξε. Τση νύχτας η καντάδα έχει άλλο σκοπό να πούμε, πρέπει να είναι γλυκός, πρέπει να 'ναι έτσι... πώς να το πω τώρα, σέρτικος, πρέπει να είναι μερακλίδικος, να πούμε.
- Ερ. Χορευόταν;
- Λ.Α. Ναι, χορευόταν. Κανονικά.
- Γ.Α. Πρωινή καντάδα μας ήτανε σκοπός δηλαδή της παρέας.
- Απ. Ήτανε γλυκός σκοπός.
- Ερ. Πηγαίνατε βόλτα.
- Λ.Α. Ναι, ναι. Βόλτα. Είκοσι, τριάντα, πενήντα άτομα...
- Γ.Α. Άμα κάτσετε και το βράδυ μπορεί να κάνουμε και καντάδα, παράδειγμα. Έχουμε αυτό το... παράδοση.
- Ερ. Δηλαδή περπατάγατε με τα όργανα στο δρόμο.
- Γ.Α. Με τα όργανα στο δρόμο τραγουδάγαμε, πηγαίναμε στα σπίτια.
- Λ.Α. Και πηγαίναμε στα σπίτια στα δικά μας να πούμενε, τραγουδούσαμε, γιατί κοίταξε, όταν κάνεις καντάδα, είναι κουραστική για τα όργανα, πρέπει σε κάθε εκατό, διακόσια μέτρα να βρεις κι ένα σπίτι να πούμε να ξεκουράζεσαι γιατί είναι...
- Ερ. Να μη μιλάμε όλοι μαζί μόνο για να γράφει.
- Λ.Α. Ναι, ναι. Ωραία. Ότι άλλο θέλετε να μας ερωτήσετε.
- Ερ. Στο γάμο τι κάνετε; Τι παίζατε; Καταρχήν πώς γινότανε εδώ ο γάμος;
- Λ.Α. Ναι, θα σας πω. Πριν να φύγω εγώ, εγινότανε ο γάμος χώρια του γαμπρού και χώρια τση νύφης. Δεν είναι όπως τώρα π.χ. ο σύλλογος. Κάθε ένας, πότε με τον γιο του ή τη θυγατέρα του ή βρισκε ένα μεγάλο οντά, οντά, ξέρετε τι θα πει οντά.
- Ερ. Δωμάτιο.
- Λ.Α. Ένα μεγάλο δωμάτιο με τάβλα στη μέση και... απού να βάλεις καλεστικούς. Ε, ήτονε εκατό, διακόσια άτομα να πούμε, συγγενείς και φίλοι και ο κόσμος ούλος και είχενε κάθε ένας και τους οργανοπαίχτες του, χώρια ο γαμπρός και χώρια η νύφη. Εμονομερίζανε λοιπόν, επηγαίναν και παίρνανε πρώτα τα προυκιά, τέτοια ώρα δηλαδή ας πούμενε (19:00) ή πιο μπροστά. Επηγαίναν και παίρνανε τα προυκιά, την προίκα, κουβέρτες δηλαδή,

πετσέτες και ξέρω 'γω, τσι καρέκλες απού 'χε πάρει της νύφης ο πατέρας, καναπέδες, ντουλάπες και σία και σία να πούμε. Τα φορτώναν οι γαμηλιώτες και τα πηγαίναν στου γαμπρού το σπίτι. Και εγυρίζαν και παίρνανε τη νύφη, ελέγαν μαντινάδες στην πόρτα απ' έξω. Κι από μέσα κι απ' όξω. Απ' όξω επηγαίναμε του γαμπρού π.χ., ελέγαμε τις μαντινάδες:

«Ανοιξατε την πόρτα σας, μην κάθεστε να κλαίτε, εμείς θα σας την πάρουμε αν θέτε κι αν δεν θέτε».

Παρόμοιες τέτοιες μαντινάδες.

Ερ. Σε ποιον σκοπό τις λέγατε αυτές τις μαντινάδες;

Λ.Α. Ειδικός σκοπός είναι αυτό.

(Τραγουδάει τον σκοπό)

«Ανοιξατε την πόρτα σας, μην κάθεστε να κλαίτε...».

Και το λέγανε όλη η παρέα. Ύστερα. Ύστερα...

Ερ. Τραγουδήστε το λίγο έτσι, όσο μπορείτε.

Λ.Α. Και ύστερα πάλι τελειώνει η γυναίκα, συνήθως γυναίκα ήταν:

(Τραγουδάει τον σκοπό)

«Μα εμείς θα σας την πάρουμε αν θέτε κι αν δεν θέτε».

Κι απαντούσαν από μέσα της νύφης πάλι οι γαμηλιώτες. Λέει... Πώς το λένε κουμπάρε, γιατί το ξέχασα κι εγώ. Όταν ήμουνε δηλαδή εγώ παέ γινόταν αυτό το πράγμα να πούμενε.

«Εμείς θα σας την δώσουμε για να την εχαρείτε και από τα χέρια της τα δυο πολλά καλά να ιδείτε».

Λέγανε να πούμε μέσα τσι μαντινάδες από το σπίτι μέσα:

«Θαρρείς πως σας τη δίδομε...»

Πώς την είπες...

Εμείς θα σας τη δώσουμε και να τήνε χαρείτε». Το λένε μαντινάδες τέτοιες. Λέει:

(Τραγουδάει τον σκοπό)

«Εμείς θα σας τη δώσουμε και να τήνε χαρείτε κι από τα χέρια τ'ξη τα δυο πολλά καλά να ιδείτε».

Και λέγανε από κάθε μεριά να πούμε του γαμπρού δυο – τρεις, τέσσερις μαντινάδες και απίς ανοίγαν την πόρτα και παίρνανε τη νύφη, πηγαίναμε

στην εκκλησία, τη βλογούσανε, απ' όξω στην εκκλησία επαίζανε τα όργανα και χορεύγανε έξω την ώρα που γίνονταν η στέψη, άμα ετελείωνε η στέψη απ' όξω, επερίμεναναν απ' όξω, πιάνανε οι παλιοί οι Ρεθυμνιώτες επιάνανε στο σιγανό σκοπό, εχόρευε κι η νύφη με το γαμπρό και πήγαινε ο καθένας...

Ερ. Σιγανό χορεύανε;

Λ.Α. Ναι, ναι. Σιγανό. Σιγανό. Και πηγαίνανε ύστερα ο καθένας.

Γ.Α. Λέγαν μαντινάδες πάλι.

Λ.Α. Μαντινάδες, ναι, ναι. Εχόρευε και η νύφη να πούμε σιγανό όταν ήταν να τελειώσει η στέψη και απώς επήγαινε ο καθένας με τα όργανά του στου γαμπρού ή της νύφης, όπου ήταν καλεσμένος. Και το δε αύριο γυρίζανε όλη μέρα στα σπίτια των πάλι των καλεσμένων, σε όλα τα σπίτια εκάνανε βόλτα όλη μέρα και γυρίζανε και... Ε, τώρα...

Ερ. Την επόμενη μέρα τη Δευτέρα γινότανε ξανά παρέα;

Λ.Α. Ναι, ναι. Αν ήταν Σαββάτο την Κυριακή, αν ήταν Κυριακή τη Δευτέρα, να πούμενε.

Ερ. Τι κάνανε;

Λ.Α. Πάλι παρέα. Γινότανε σε όλα τα σπίτια οι καλεστικοί, πηγαίνανε στα σπίτια τωνε.

Ερ. Πηγαίναν με τα όργανα το αντρόγυνο; Τους νιόπαντρους; Το κάνατε εσείς εδώ;

Λ.Α. Όχι, μέχρι να διαλύσει το γλέντι, πηγαίναν αυτοί και κάναν τη δουλειά ντωνε και...

(Γελάνε)

Ερ. Κάτι είπατε ότι μετά άλλαξε. Άλλαξε κάτι σ' αυτό το πράμα μετά;

Λ.Α. Άλλαξε τελείως. Αυτό που σας είπα τώρα ήτονε πριν να φύγω για τη Γερμανία. Έτσι γινότανε κατά τη δεκαετία του '60 και μπορεί να διατηρήθηκε ακόμα ορισμένα χρόνια. Τώρα τελευταία γίνεται τώρα αυτό το σύστημα που 'ναι τώρα. Όπως είναι εδώ ο σύλλογος, όπως είναι τα κέντρα π.χ. ο «Καψαλές», «Αστυπαλέ», το «Μέγαρο», ο «Φάρος» και σία. Μονομερίζουνε οι δύο οικογένειες τους καλεστικούς τωνε και μονομερίζουν δα πεντακόσια, χίλια, χίλια πεντακόσια άτομα.

- Ερ. Δεν πάνε τη νύφη τώρα με όργανα;
- Λ.Α. Όχι, όχι. Στην εκκλησιά πάντα σμίγουνε, γίνεται η στέψη, πάνε στα κέντρα, και μονομερίζουνε εδώ πέρα όλοι, παίζουν τα όργανα στην πίστα, χορεύουνε όσοι θένε και...
- Γ.Α. Ανάλογα και το έθιμο.
- Ερ. Κανέναν άλλο ειδικό σκοπό σαν αυτό μου μας τραγουδήσατε για τον γάμο θυμάστε; Υπήρχε σε άλλη περίπτωση;
- Λ.Α. Όταν βγάνουνε πάλι τα προυκιά, γίνονται, τα σακκιάζουνε πάλι.
- Γ.Α. Και τα δυο.
- Λ.Α. Και τα δυο, όταν σακκιάζουν τα προυκιά της νύφης πάνε πάλι τα όργανα και λένε μαντινάδες, να πούμενε, με τέτοιο χρόνο.
- Ερ. Πάλι με τον ίδιο σκοπό;
- Λ.Α. Πάλι με τον ίδιο σκοπό. Ίντα 'ναι άλλο να θυμηθώ και ξέχασα... Λέει... Δεν θυμάσαι κουμπάρε να πούμε καμιά μαντινάδα; Σε κάθε... σε κάθε... στα βουργιάλια, στα σεντόνια, στις πετσέτες, υπήρχε και μια μαντινάδα. Αλλά τώρα τις ξέχασα κι εγώ.
- Γ.Α. Κι εγώ τις ξέχασα.
- Ερ. Τι είναι τα βουργιάλια;
- Λ.Α. Τα βουργιάλια είναι αυτά που βάζουν στην πλάτη οι τουρίστες, καμιά φορά τα φέρνανε.
- Ερ. Μαντήλια είναι;
- Λ.Α. Βουργιάλια παιδί μου, βουργιάλια.
- Ερ. Τι είναι;
- Γ.Α. Είναι... όπως είναι σήμερα το σάκο που κρατούνε, τη τσάντα, έτσι; Αλλά είχανε σπάγκους από εδώ μπροστά και...
- Λ.Α. Έχει δυο σπάγκους εδώ πέρα και τα υφαίνανε μια φορά οι γυναίκες. Και κουβέρτες και βουργιάλια και πετσέτες και τα πάντα, δεν υπήρχε να πα' να τα αγοράσεις. Όλα, στον αργαλειό τα υφαίνανε όλα. Τώρα δεν βλέπεις ας πούμε, οι τουρίστες που έχουν στην πλάτη τωνε...; Αυτά είναι τώρα της βιομηχανίας, αλλά μια φορά τα πλέκανε και κάνα καλό μπορεί να 'ναι μαδές αλλά τέλος πάντων. Τα λέγανε βουργιάλια.

- Ερ. Κι αυτά γιατί τα τραγουδούν; Έχουμε ακούσει ένα σκοπό της νύφης, ας πούμε λέει τα βουργιάλια. Αυτά τι σχέση είχαν τώρα με τη νύφη;
- Γ.Α. Αυτά ήταν στη σχέση, ότι ένα αντρόγυνο που παντρευότανε, υποτίθεται ότι όταν θα πήγαινε να βρει το σπίτι του και δεν είχε τίποτα κι η μάνα να της νύφης έφτιαχνε τα βουργάρια, τση 'δινε το σταμνί ή...
- Ερ. Η προίκα της ήτανε.
- Λ.Α. Η προίκα, ναι.
- Ερ. Δεν κουβαλούσε την προίκα με αυτά, όχι.
- Λ.Α. Μέσα στην προίκα είχε και αυτά, κουβέρτες πρώτα - πρώτα. Μπορεί να υφαίνει η μάνα πέντε - δέκα χρόνια να προικίσει την κόρη της. Τις πετσέτες, δεν είχαν λεφτά να αγοράζουμε μια φορά, της υφαίνανε, αυτά τα βουργιάλια.
- Γ.Α. Όλα, τσι πετσέτες, όλα, όλα. Ήταν όλα απ' το νοικοκυριό.
- Λ.Α. Όλα ήταν υφαντά, όλα ήταν υφαντά. Με τα μαλλιά τω(ν) προβάτω(ν) π.χ., τα κλώθανε, τα κάνανε κλωστές, βάζανε φάδια ξέρω 'γω όπως τα λέγανε οι γυναίκες, τα βάζανε στον αργαλειό και υφαίνανε διάφορα μεταξύ αυτών και τα βουργιάλια. Γιατί ο άντρας έπρεπε να βάλει στο βουργιάλι το ψωμί του, τις ελιές του, το τυρί του, το κρέας του αν είχενε και το 'βάζε στο βουργιάλι.
- Ερ. Μάλιστα.
- Λ.Α. Ναι, ναι, ναι.
- Γ.Α. Το 'σερνε δηλαδή σαν σακίδιο.
- Λ.Α. Βέβαια. Σαν το σακίδιο.
- Γ.Α. Για να ολοκληρώνουμε τη συζήτηση γιατί βλέπω ότι λέμε πολλά παραπάνω στο ίδιο θέμα και δεν βγαίνει νόημα. Η ιστορία η σημερινή είναι ότι, αφού γράφετε παράδοση υποτίθεται, θα πρέπει να κάνουμε συντονισμένη συζήτηση για να ολοκληρώσουμε εφ' όλης της ύλης.
- Λ.Α. Ωραία, προχώρα.
- Γ.Α. Ο σκοπός ο σημερινός είναι... ξεκινήσαμε από τον γάμο, το τελευταίο. Ο γάμος προκειμένου να παντρευτεί κάποιος, η μάνα δηλαδή τση νύφης, η μάνα του γαμπρού που φτιάχνει το σπίτι, ο άντρας έπρεπε να είχε κάποιο σπίτι να πάει τη νύφη, η μάνα τση νύφης έπρεπε να φτιάξει προίκα, και οι κουβέρτες... πόσα σακιά είχε η τάδε νύφη, ήτανε η καλή νύφη, που η μάνα

τζη είχε καλή νοικοκυρά και της είχε καλή προίκα και όταν γίνονταν ολόκληρο το μυστήριο, άμα κάνανε, για να μην το επαναλαμβάνουμε, κάνανε... ο γάμος και κάνανε δυο γλέντια. Όταν επρόκειτο να πάρουνε τη νύφη, εφτιάχνανε τα προουκιά, δηλαδή σακκιάζανε τα προουκιά τση νύφης, και κάλεγε δικούς της συγγενείς και τα βάζανε και λέγανε τις μαντινάδες. Όταν τέλειωνε το μυστήριο και τα παίρνανε οι καλεσμένοι, προτού πάρουν τη νύφη και πηγαίνανε στου γαμπρού το σπίτι την άλλη εβδομάδα επτά οχτώ μέρες, πηγαίνανε στου γαμπρού και της νύφης και βγάζανε τα προουκιά, τα ξεσακιάζανε από τα σακιά και τα τραγουδούσαν. Εβγάνανε ο γαμπρός και η νύφη να στρώσουν το κρεβάτι τα απαραίτητα που ήταν κουβέρτες και δεν ήταν μέσα στα σακιά γιατί ήταν μερικά πράγματα που... κουβέρτες, πετσέτες και τις είχαν εδώ.

Ερ. Στην πλάτη.

Γ.Α. Ήτανε κάτι γλάστρες, κάτι κατσίκες, κάτι κότες, αυτή ήταν η ιστορία του γάμου. Λοιπόν, την άλλη εβδομάδα επηγαίναν, ξεσακιάζαν τα προουκιά και ήταν δυο νεολαίοι μεγάλοι μικροί και ήταν έτοιμοι. Όποιος επρολάβαινε και έπαιρνε την κούρμπα πάνω που την πετούσανε σε ένα κρεβάτι, επετούσαν όλα αυτά και τα βγάζανε, λοιπόν, είχανε δυο συνήθως.. άντρες ήτونه όταν τα ξεσακιάζαν τα σακιά με τη μαντινάδα, λοιπόν, την ώρα που τελειώνανε, βλέπανε οι δύο νεολαίοι, κι ήταν ο ένας από εδώ και ο άλλος από εκεί να κάνουνε σταυρό. Λοιπόν, όποιος έπαιζε την πρώτη κούρμπα του δίνανε την καλύτερη πετσέτα, ο δεύτερος βέβαια οπωσδήποτε και αυτός θα γύριζε, έπαιρνε τη δεύτερη. Λοιπόν, ίντα κάναμε εμείς; Εγώ έχω πάρει πολλές κουβέρτες. Αλλά σπούσαμε τις κεφαλές μας καμιά φορά γιατί την ώρα που ήμουν έτοιμος να γυρίσω, γύριζε κι ο άλλους με αποτέλεσμα να... πετσέτες μας δίνανε.

Λ.Α. Πετσέτες, πετσέτες.

Γ.Α. Όταν ήτανε δα καμιά φορά η νύφη να ήτανε από άλλο χωριό ή ο γαμπρός, προ παντός η νύφη, επηγαίνανε στην επαχιά, δηλαδή ήτανε από εδώ η νύφη και πηγαίνανε με άλογα και δίνανε τα μαντήλια. Πηγαίνανε με άλογα και παίρναν το τσεβρέ που λέγαμε. Και είχε δηλαδή, για να μην

πολυλογούμε, η ιστορία, μια που μπήκαμε στο γάμο στο ντόπιο. Το ίδιο γινόταν. Αυτό ήταν όλη η ιστορία.

Ερ. Ριζίτικα λέγατε;

Λ.Α. Επαέ, όχι. Εδώ, επαέ στον τόπο μας, να πούμενε, δεν έχουμε τη συνήθεια να λέμε ριζίτικα. Είναι από το Σπήλι και μέσα, απ' το Σπήλι και μέσα, είναι στα Σφακιά.

Γ.Α. Στα Σφακιά.

Λ.Α. Στα Σφακιά, στα Χανιώτικα λένε ριζίτικα. Εδώ από το Σπήλι και κάτω δεν... Δεν έχομενε...

Ερ. Και άμα θάβατε κάποιο χωριανό τι γινότανε στις κηδείες, λέγατε κάτι;

Λ.Α. Όταν...;

Ερ. Όταν πέθαινε κάποιος, όταν θάβατε κάποιον δικό σας άνθρωπο εδώ στο χωριό, κάνανε κάτι ιδιαίτερο στην κηδεία; Τον τραγουδούσατε;

Λ.Α. Όχι, όχι. Τον κλαίγαν οι γυναίκες. Τόνε κλαίγανε.

Γ.Α. Ε... καμιά φορά όπως του Μαμαλάκη που του παίξαμε λύρα, του παίξαμε μπαλωδιές. Ήταν σημαδιακά μερικά περιστατικά.

Λ.Α. Ε, αυτά είναι εξαιρέσεις.

Γ.Α. Μπορεί μια στις εκατό.

Λ.Α. Ναι, στις χίλιες.

Ερ. Κάλαντα έχετε εδώ δικά σας;

Λ.Α. Ναι, ναι, κάλαντα.

Ερ. Μπορείτε να μας πείτε λίγο πώς τα λέγατε;

Λ.Α. Ναι. Τα κάλαντα τα λέγαμε πολλές φορές, έτσι σε παρέα να πούμενε, αυτός ο Μαμαλάκης που τον γράψαμε προηγουμένως ως χορευτή, κι αυτός και κάτεχε κι αυτός κι ετραγούδα. Λοιπόν, θε' να πούμε δα:

(Τραγουδά στον γνωστό σκοπό των καλάντων)

«Αρχημηνιά και αρχιχροινιά

Ψιλή μου δεντρολιβανιά

Κι αρχή, κι αρχή καλός μας χρόνο

Εκκλησιά, εκκλησιά με τ' άγιο θρόνος».

Λέγαμε καμπόσοι και λέγαμε. Ε... πώς τ' αρχινούσαμε δα, τα ξέχασα καημένε.

(Τραγουδάει με άλλον σκοπό)

«Είπαμε δα και της κυράς να πούμε και τση βάγιας.

Άψε βαίτσα το κερι, άψε και το λυχνάρι

Και κάτσε και δρουσούλισε ίντα θα μας εφέρεις

Φέρε πανέρια κάστανα πανέρια λευκοκάδια

Και φέρε και γλυκό κρασί να πιουν τα παλικάρια.

Και αν είναι και»...

Έχει πολύ, αλλά τα ξέχασα δα να πούμε τόσα χρόνια από τα τραγουδούσαμε.

Εσηκωνόμασταν πρωί πρωτοχρονιά. Πρωί - πρωί, είχαμε πάρει δυο - τρεις όφτσες

να πούμενε, δύο τρία κιλά κρέας και βράζαμε σ' ένα αυτό, βάζαμε καύσιμα (γελάει)

και εσηκωνόμασταν νύχτα, νύχτα που λες και πηγαίναμε στα δικά μας σπίτια, κάναμε τις καντάδες στο χωριό και είχε μεγάλη, μεγάλη πλάκα, μεγάλη πλάκα. Την πρωτοχρονιά, την πρωτοχρονιά.

Ερ. Και παίρνατε κάποιο όργανο μαζί σας;

Λ.Α. Ναι, ναι. Λύρα, λαούτο και τον σκοπό όπως σας τον ετραγουδήξα.

(Διακοπή)

Ερ. Υπήρχαν κάποιες άλλες γιορτές που λέγανε κάποια άλλα ειδικά κάλαντα; Θυμάστε κάτι διαφορετικό απ' τα Χριστούγεννα;

Λ.Α. Κοιτάζτε μόνο τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά και του Αγιασμού. Και του Αγιασμού από τα θυμούμαι...

Ερ. Τα θυμάστε του Αγιασμού;

Λ.Α. Όχι, δεν τα θυμάμαι.

Γ.Α. Σήμερα είναι τα Φώτα και ο Φωτισμός.

Λ.Α. Ναι, ναι, ναι. Όταν ήμασταν μικρά παιδιά, άσε που μας βαστούσα μια οκά λάδι και μας βάζαν οι γυναίκες λάδι και το βαστούσαμε ύστερα να μας χαρτζιλικώσουνε και τα λέγαμεν αλλά σε άλλη περίπτωση δεν λένε κάλαντα. Δεν λέμε κάλαντα.

Ερ. Μοιρολόι της Παναγίας υπήρχε τη Μεγάλη Παρασκευή;

Λ.Α. Τη Μεγάλη Παρασκευή λένε...

- Γ.Α. ...Τον Επιτάφιο.
- Λ.Α. Ναι, τον επιτάφιο στην εκκλησία.
- Ερ. Ένα άλλο; «Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα». Ύπήρχε κάτι τέτοιο;
- Λ.Α. Αυτή είναι μαντινάδα, αυτή είναι μαντινάδα.
- Γ.Α. Τραγούδι είναι και λέγεται έτσι σε παρέα.
- Λ.Α. Αυτά είναι. Ναι, ναι.
- Γ.Α. Μόνο τις απόκριες που κάνουν τις μασκάρες, αλλάζει εδώ.
- Ερ. Τραγούδι του Άη Γιώργη υπήρχε εδώ;
- Λ.Α. Όχι, αυτό δεν το ξέρουμε, αυτό δεν το ξέρω.
- Ερ. Ερωτόκριτο λέγατε εδώ;
- Λ.Α. Ναι, αυτός ο Μαμαλάκης ήτανε και τραγουδάγε κιόλας και χόρευγε και... ήξερε πολλά, εγώ... εγώ δεν ασχολήθηκα ποτέ μου, την αλήθεια λέω.
- Γ.Α. Ναι, τον αποπαίρναν όμως.
- Λ.Α. Ναι, κοιτάξτε, και του Μουντάκη τον δίσκο από τον έχει βγάλει, τον έπαιζε, τον τραγουδάνε αλλά έχει πολλά χρόνια να τον αυτό... εκεί που λέει. Αρχινά. Έχει ωραία λόγια και ωραίο παίξιμο, αλλά εδά τον ξέχασα. Ξεχνώ δε την αρχή του.
- «Σκίζω λαγκάδια και βουνά, ακρογιαλιές και κάμπους
Ρωτώ ποτάμια που κυλούν, τα σύννεφα που τρέχουν
Ρωτώ του κόσμου τα πουλιά, αγρίμια και γεράκια
μάγισσες και θαλασσινούς, μάγισσες χαρτομοίρες»...
- Κάτι τέτοια να πούμενε. Εκάτεχά τα σας λέω προ παντός όταν ήμουνα στη Γερμανία και το 'παιζα κιόλας. Αλλά εδώ το ξέχασα και τελευταία... παίζει, αρχινά και παίζει, αυτά τα λέει, παίζει το λαούτο και τα λέει αυτός. Αρχινά με τη λύρα και λέει (αναφέρεται στον Μουντάκη):
- (Τραγουδάει στον σκοπό του Ερωτόκριτου)
- «Ήλιε μου πες μου πού δειπνά, πού στρώνει, πού κοιμάται,
Πού μεροξημερώνεται και μένα δεν θυμάται».
- Παίζει με τη λύρα (αναφέρεται και πάλι στον Μουντάκη) (τραγουδάει λίγο στο ίδιο γύρισμα) κι ύστερα:

«Λησμώνησε παντοτινά και διώξε κάθ' ελπίδα
και πες πως δεν με γνώρισες ούτε κι εγώ πως σ' είδα.

Ας τάξω πως επιάσθηκα 'πο μιας γυναίκας τρίχα

Κι έσπασε η τρίχα κι έχασα στον κόσμο ό,τι κι αν είχα».

Λέει και άλλα ο Μουντάκης, σου λέω, αλλά τα ξέχασα να πούμε και ο
Σπύρος (εννοεί τον Σηφογιωργάκη) έχει βγάλει τον Ερωτόκριτο.

Ερ. Έχετε τίποτα άλλα να μας πείτε για τους σκοπούς; Κάτι που το έχουμε
παραλείψει; Έχουμε κάτι άλλο;

Λ.Α. Όχι, όχι.

Ερ. Θέλω να μου πείτε λίγο ποια στοιχεία πρέπει να έχει ένας λυράρης για να
καθιερωθεί και να μείνει έτσι στη συνείδηση του κόσμου ως καλός
λυράρης;

Λ.Α. Κοίταξε, να παίζει ωραία, να παίζει ωραία. Να κάνει όμορφη παρέα, να μη
μεδάει, να μην προσβάλει τσι ανθρώπους, ή να παρατάει π.χ. την παρέα
στα κρύα του λουτρού, να αφήνει την παρέα ή σ' ένα γάμο, σε μια βάφτιση
να σηκώνεται να φεύγει, αυτά πρέπει να 'χει ο λυράρης.

Ερ. Κάτι άλλο ιδιαίτερο για να γίνει έτσι μεγάλος όπως ήταν ο Ροδινός, όπως
ήταν ο Σκορδαλός; Τι πρέπει να έχει σήμερα για να γίνει ένας καινούργιος
Σκορδαλός;

Λ.Α. Κοίταξε, πρέπει να έχει αυτά τα χαρίσματα να πούμε του καλλιτέχνη, τα
χαρίσματα του καλλιτέχνη. Νομίζεις ότι ο Σκορδαλός πέρα από την λύρα
πως ήταν άνθρωπος; Δεν ήταν άνθρωπος, δεν ήταν, αλλά είχε αυτό το
χάρισμα της λύρας μόνο. Αυτός άλλο χάρισμα από τον Θεό δεν είχενε.
Ήτονε και... τέλος πάντων να μην τα λέμε, αν τον έβαζες στο σπίτι σου
ήταν επικίνδυνος, μόνο το χάρισμα του Θεού είχε να παίζει ωραία λύρα,
τίποτα άλλο, αλλά δεν φτάνει αυτό είπαμε.

Ερ. Μπορείτε να μας πείτε έτσι λίγο διαφορές του Σκορδαλού ας πούμε απ' τον
Μουντάκη στο παίξιμο;

Λ.Α. Ναι, θα σας πω τη γνώμη μου, φυσικά τη γνώμη μου θα σας πω, ό,τι
αντιλαμβάνομαι ως λυράρης. Κοιτάζτε, και οι δυο ήτανε κορυφές, κι οι δυο
ήτανε κορυφές, κάθε ένας όμως στο είδος του. Ο Σκορδαλός πρωτοβγήκεν
βέβαια απ' τον Μουντάκη, έβγαλενε πάρα πολύ ωραίους σκοπούς, καλούς

σκοπούς, στα συρτά προ παντός ήτανε άφταστος, αλλά ο Μουντάκης, ο Μουντάκης είχενε άλλα προτερήματα, άλλα χαρίσματα, απ' το Θεό. Πρώτα απ' όλα ήτανε η φωνή του ξεχωριστή και απ' του Σκορδαλού και απ' των πολλωνών οργανοπαιχτών, είχε γλυκιά φωνή ο Μουντάκης. Δεύτερον, ήτανε τόσο να συνθέτης, τόσο να συνθέτης, από όσα τραγούδια έβγανανε, άσε δε και οι μαντινάδες, κι οι μαντινάδες του ωραίες, και του Σκορδαλού βέβαια, αλλά του Μουντάκη με μπλια ουσία. Αλλά τα τραγούδια του Μουντάκη. Ο Μουντάκης πρώτα απ' όλα έχει βγάλει έργα, πολλά έργα. Έχει βγάλει τον *Γάμο της Κρήτης*. Να τότε παρακολουθήσετε αν δεν τον έχετε παρακολουθήσει, πρέπει να τον έχετε παρακολουθήσει, να ιδείτε τι βάνει μέσα, πώς τα βρίχνει και είναι ένα ωραίο έργο. Έχει βγάλει τη *Μάχη της Κρήτης*, ν' ακούσεις τι λέει κι εκεί, πιστεύω ότι έχετε οπωσδήποτε ακούσει, να πούμενε, όλα αυτά που σας λέω, αλλά σας λέω τη γνώμη μου. Και τόσα και τόσα άλλα να πούμε πού βρήκε αυτά τα λόγια, τα καλαματιανά του. Πόσα καλαματιανά έχει βγάλει; Ούλα τα 'παιζα, ούλα τα 'παιζα. Κι εδά ήθελα να παίξω μόνο τα γνωρίζανε και μου είπανε «ίντα θα παίξεις» και τα παίζω και τα τραγουδώ κι όλα να πούμε. Το *Μυλωνάδες και μαζώχτρες, ο Πραματευτής, Θα το πω κι ας με κρεμάσουν δίχως φόβο και ντροπή, Στο Ρέθυμνος 'ναι αυγερινός και χίλια, χίλια δυο, χίλια δυο ωραία, κι ωραία, ποιο να πρωτοπώ; Έχει ένα σωρό πράματα. Έχει βγάλει του Ροδινού, του Ροδινού έχει βγάλει ένα δίσκο, λόγια δηλαδή έχει αφιερώσει και λέει, το 'παιζα κι αυτό και... μπορώ να το παίξω ακόμη:*

«Σ' ενούς λυράρη την αυλήν εχόρεψεν ο Χάρος
κι ανασηκώθη ο λυρατζής παλιό κρασί να φέρει.
Και πιάνει το δοξάρι του γλυκό σκοπό ν' αρχίσει,
λες κι ήτανε κανά γλετζές να τότε ξεφαντώσει».

και του λέει... και λέει ύστερα, λέει ο Χάρος παραδείγματος χάρη του

Ροδινού:

«Άσε το δίσκο λυρατζή και κρέμασε τη λύρα
φύλαξε το δοξάρι σου για' δεν το ξαναπιάνεις
και πιάσε να χαζιρευτείς, τα σκολινά σου βάλε
γιατί σε παίρνω σύναυγα και πας στον κάτω κόσμο».

Και λέει λοιπόν πάλι ο Ροδινός... πώς τ' αρχινάμε μωρέ; Λέει... Κάτι που τ' αφήνεις, σ' αφήνει και αυτό. Πώς το λέει μωρέ Χριστέ και Παναγία μου παέ; Και το ξερα σου λέω.

Γ.Α. Τέλος πάντων.

Λ.Α. Το 'παιζα, το 'παιζα στα γλέντια, και πώς το λέει... Χάρε... την αρχή ξεχνώ δα και δεν μπορώ να τη θυμηθώ. Έχει τόσα να ωραία λόγια, αλλά δεν θυμούμαι την αρχή.

Γ.Α. Για να κάτσεις εσύ να τα βρεις θα κουβεντιάσουμε παέ πολλή ώρα γιατί είναι καλά πράματα.

Λ.Α. Καλά πράματα!

Γ.Α. Μα δεν ξαναβγαίνουν αυτά.

Λ.Α. Ούλα τα 'παιζα εγώ του Μουντάκη, όλα, όλα.

Ερ. Εσάς σας συγκίνησε περισσότερο ο Μουντάκης, δηλαδή;

Λ.Α. Ναι, ναι. Περισσότερο, περισσότερο. Τα λόγια του Μουντάκη, τα έργα του, η φωνή του, τα πάντα. Είχε...! Πρώτα απ' όλα του Μουντάκη το παίξιμο είναι πάρα πολύ δύσκολο. Δεν το παίζει ο καθένας οργανοπαίχτης όπου να 'ναι.

Ερ. Το πώς τραγουδάει ο λυράρης πόσο σημαντικό είναι;

Λ.Α. Ε! Κι αυτό είναι ένα προτέρημα όταν τραγουδά ωραία παραδείγματος χάρη. Κι οι δυο τραγουδούνε καλά, και τεχνικά και ο Σκορδαλός και ξέρω 'γω, ωραία και αυτός, αλλά εκεί που είναι η φωνή του Μουντάκη, είναι αηδόνι. Αηδόνι. Και οι μαντινάδες του και όλα του τα τραγούδια, άλλα τραγούδια, έχει διάφορα και τα παίζαμε με την παρέα, να πούμενε.

Γ.Α. Και καλαματιανά.

Λ.Α. Και καλαματιανά.

Ερ. Ακούγοντας τώρα τη νέα γενιά, σας θυμίζει κανένας αυτούς τους παλιούς; Υπάρχει κάποιους που σας θυμίζει τους παλιούς αυτούς;

Λ.Α. Δηλαδή σε τι πράγμα να μου θυμίζει;

Ερ. Στην ερμηνεία της λύρας, στη δεξιοτεχνία, στο τραγούδι, στη σύνθεση.

Λ.Α. Κοιτάξτε. Στη σύνθεση εδά ξεσηκώνουν τα παλιά κομμάτια, μαθαίνουν τη λύρα αυτά τα παιδιά τώρα, και το Τσουρδαλάκη παίζει ωραία λύρα αλλά δεν έχει συνδέσει ακόμη σκοπό. Και εδώ το Βουργαράκη ο Μπάμπης έχει

και αυτό καλή ανάπτυξη, αλλά εδώ δεν τους ξέρουν όλους τους σκοπούς ακόμα και πώς θα... Για να βγάλεις δικό σου σκοπό, θέλει... θέλει... είναι δύσκολο.

Ερ. Και όταν έχεις πίσω σου όλη αυτή την ιστορία.

Λ.Α. Βέβαια. Πρώτα πρέπει, πρώτα πρέπει ο μικρός να μάθει να κουρδίζει τη λύρα, να παίζει σκοπούς σωστά, να τσι παίζει και άμα έχει την ικανότητα ύστερα, άμα έχει την ικανότητα ύστερα να συνδέσει ένα σκοπό, δυο, πέντε, δέκα, αλλά ετούτινα οι δυο προ παντός και ο Κλάδος βέβαια, ετούτοι να οι δυο, ήταν μια αστείρευτη πηγή, ένας Δούναβης, ένας Μισσισιπιής, ένας Νείλος, δεν... αυτοί σαν μονάχα ζούνε, δε' να βγάλουνε δίσκους και ωραίους δίσκους. Δεν είναι εύκολο παιδί μου, εγώ θωρώ, εγώ λέω την αλήθεια. Θωρώ απ' τον εαυτό μου, δεν ασχολήθηκα βέβαια ποτέ μου και συστηματικά στη λύρα, αλλά είναι δύσκολο ο καθένας να βγάλει σκοπούς. Να βγάνεις σκοπούς είναι πάρα πολύ δύσκολο. Και καλούς σκοπούς. Εγώ σας λέω μεγάλη απουσία έκανα με την Γερμανία και δεν ασχολήθηκα ποτέ μου για να βγάλω σκοπούς, γιατί 'ρθαν έτσι τα πράματα και τώρα τελευταία σας λέω το δαχτύλι μου κι εκεί που παίζω, κι εκεί που παίζω να πούμε ζορίζομαι και δεν μπορώ να τους παίζω όλους τους σκοπούς ετσά που χρειάζεται.

Ερ. Κύριε Λυρατζάκη, γιατί λέγεστε Λυρατζάκης;

Λ.Α. Ναι. Κι εγώ δεν ξέρω ακόμα, δεν έμαθα ποτές, αλλά πιστεύω, πιστεύω ότι όχι ο παππούς μου, γιατί και ο παππούς μου ήτανε Λυρατζάκης, από τον πατέρα του ή τον προπάππου του θα 'παιζενε λύρα και τότε βγάλανε Λυρατζάκη, μπορεί να λεγόταν αλλιώς, αλλά ένεκα που θα 'παιζενε λύρα, λύρα, λύρα, Λυρατζάκης, Λυρατζάκης, Λυρατζάκης και του 'πομεινε το όνομα. Μαραγκός, Μαραγκός, Μαραγκάκης, Μαραγκάκης, Μαραγκάκης ή Τσαγκάρης, Τσαγκάρης, Τσαγκάρης, Τσαγκάρης, Τσαγκαράκης. Έτσι πιστεύω χωρίς να ξέρω τίποτα άλλο, ούτε τον άκουσα ποτέ μου τον πατέρα μου, τον παππού μου σας λέω δεν τον έφταξα και κανενού να πούμενε αλλά πιστεύω πως έτσι, έτσι αποκτήσανε όλοι το όνομα να πούμενε. Το επίθετο απ' τη λύρα.

Ερ. Μάλιστα. Κάτι άλλο. Όταν εσείς ακούτε έναν λυράρη, ξέρετε από ποια περιοχή του Ν. Ρεθύμνης είναι; Αν είναι απ' τις Μέλαμπες, αν είναι απ' την επαρχία Αγίου Βασιλείου, αν είναι απ' την επαρχία Αμαρίου, δηλαδή ξέρετε από ποια περιοχή προέρχεται; Είναι κάτι χαρακτηριστικό ας πούμε, που λέτε «α, αυτός παίζει έτσι, άρα πρέπει να είναι από την πόλη του Ρεθύμνου»;

Λ.Α. Ναι. Κοιτάζετε, από ποια περιοχή είναι όταν τον πρωτοακούσω παραδείγματος χάρη, δεν μπορώ να πω από πού είναι. Όταν ακούσω μια φορά να παίζει λύρα, μια φορά να παίζει λύρα και πριν ν' αρχίξει ύστερα το στόμα του ν' ανοίξει, ξέρω ποιος είναι. Με το χρώμα δηλαδή που παίζει και τα πατήματα που παίζει ξέρω ποιος είναι, τώρα είναι ο Κλάδος, τώρα είναι ο Σπύρος (εννοεί τον Σηφογιωργάκη), τώρα είναι ο Σκορδαλός, τώρα ο Μουντάκης. Ξέρω ποιος είναι παραδείγματος χάρη, αλλά από ποια περιοχή είναι π.χ. όταν τον πρωτοακούσω δεν ξέρω. Δεν ξέρω από πού είναι, αλλά... αλλά με τον τρόπο που παίζει, κάθε ένας έχει το δικό του παίξιμο, έτσι δεν είναι; Όταν τον ακούσω λοιπόν τον κάθε λυρατζή ή στο ράδιο ή στην τηλεόραση και αρχικά και παίζει, ξέρω... ξέρω ποιος είναι. Βέβαια ήξερα μια φορά, ε, που επακολούθησε δεν μου 'φευγε κανείς, ε, τώρα έχουνε βγει πολλοί. Έχουν βγει πολλοί και δεν τους γνωρίζω όλους, δεν υπάρχει και χρόνος και δεν γνωρίζω πάρα πολλούς δεν γνωρίζω τώρα τσι νέοι λυρατζήδες που έχουνε βγει και έχει και καλά παιδιά που παίζουνε λύρα. Ωραία λύρα παίζουνε. Ωραίοι, ορισμένοι παραδείγματος χάρη, αυτοί οι Αλεφαντινοί, τα Αλεφαντινάκια παίζουν ωραία λύρα ή τα είναι τα άλλα τα...

Γ.Α. Ο Σαμόλης είναι...

Λ.Α. Κι ο Σαμόλης... Κι ο Μανώλης μωρέ ο... Ξεχνώ τα επώνυμά τωνα. Ξεχνώ τα επώνυμά τωνα.

Γ.Α. Ο Μιχάλης... ποιο είναι απ' εκείνα τα τελευταία κοπέλια που ήταν παέ, πώς τον λένε εκείνον; Τον Μιχαλιό...;

Λ.Α. Α, ναι. Τον Τσικαλάκη. Τον Τσικαλάκη.

Γ.Α. Και πώς λένε τον... το χωριανάκι μας που πιάνει κι αυτό...; Τέλος πάντων, εδώ η νεολαία...

- Λ.Α. Και το Λυνάκη, και το Λυνάκη.
- Γ.Α. Τσουρδαλάκη.
- Λ.Α. Τσουρδαλάκη αλλά και το Λυνάκη.
- Ερ. Οι Μέλαμπες μοιάζουν περισσότερο στο παίξιμο με Ρεθυμνιώτικο ύφος ή και με Ηρακλειώτικο;
- Λ.Α. Όχι, μοιάζουν με Ρεθυμνιώτικο. Με Ρεθυμνιώτικο. Δηλαδή παίρνουμε από τσι...
- Γ.Α. Το Ηράκλειο έρχεται προς το Ρέθυμνο, το Ηράκλειο. Εμείς δεν πάμε προς το Ηράκλειο.
- Λ.Α. Ναι, ναι. Όλοι οι άλλοι παίρνουν απ' το Ρέθυμνο.
- Γ.Α. Και τα Χανιά προς το Ρέθυμνο έρχονται.
- Λ.Α. Και οι Καστρινοί, οι Ηρακλειώτες κι οι Χανιώτες συνήθως παρακολουθούνε τους Ρεθυμνιώτες.
- Ερ. Μάλιστα. Στις Μέλαμπες, κάτι άλλο τώρα, στις Μέλαμπες εδώ υπήρχε ποτέ ασκομαντούρα με λύρα;
- Λ.Α. Ασκομαντούρα με λύρα δεν θυμάμαι ποτές, αλλά ασκομαντούρα υπήρχε. Ήταν ένας μοναδικός και την έπαιζε.
- Ερ. Και την έπαιζε μόνος του; Μόνο ασκομαντούρα;
- Γ.Α. Μοναχός του.
- Λ.Α. Μόνο ασκομαντούρα, μόνο ασκομαντούρα.
- Γ.Α. Αυτός ήταν ένας από το παρακάτω εδώ κι έπαιζε κάτι σιγανά και πήγαινε και τον πληρώνανε δηλαδή ήτανε να πούμενε... αλλά έπαιζε κάτι... κι εγώ τότε θυμούμαι...
- Λ.Α. Ναι, ναι, κι εγώ τότε θυμούμαι, κι εγώ τότε θυμούμαι.
- Γ.Α. Δηλαδή επαγγελματίας αυτός για να παίξει σε γλέντι να διασκεδάσει αλλά έμπαινε έτσι σε παρεάκια ετσά, να παίξει να γυρίσει, να βάλουν ένα κρασί να πίνει...
- Ερ. Ήτανε βοςκός;
- Λ.Α. Όχι, δεν ήτανε, έτσι φτωχολογιά ήτανε, φτωχάκι ήτανε, γέρο δηλαδή τότε γνώρισα εγώ, γέρος και... ό,τι να του δώσεις να πούμενε. Έτσι, το μοναδικό που θυμούμαι ήταν ο Μαμαλάκης ο Γιώργης.
- Ερ. Νουνούρα τα παιδάκια κάνανε κάνανε εδώ;

- Λ.Α. Νουνούρα; Δηλαδή; Με χαμπιόλι.
- Ερ. Ναι.
- Λ.Α. Ναι. Κι εμείς τα παίζαμε τα χαμπιόλια μια φορά, ναι, ναι. Τα κοπέλια αλλά δεν επιδόθηκε κανένα να μάθει κανά σκοπό να παίζει. Εσάζαμε εμείς τα χαμπιόλια από τα καλάμια, τα καλάμια εννοείτε. Τότε κάναμε τη γλώσσα, τις τρύπες και παίζαμε όταν ήμασταν μικρά αλλά δεν επιδόθηκε κανείς να πούμε να μάθει έτσι, να μάθει να παίζει έτσι.
- Ερ. Βιολόλυρα υπήρχε στις Μέλαμπες;
- Λ.Α. Όχι, δεν υπήρχε. Βιολόλυρα δεν έφταξα ποτέ μου εγώ. Στο Τυμπάκι γνώρισα έναν, τον Φραγκιό και έπαιζε βιολόλυρα και καλή βιολόλυρα, τον Φραγκιό. Στο Τυμπάκι. Κι έτσι στη Μεσαρά ας πούμε είχανε βιολόλυρες.
- Ερ. Το λυράκι το μικτό το έπαιζε ο παππούς σας;
- Λ.Α. Ναι, το 'παιζεν, το 'παιζεν.
- Γ.Α. Πώς το λέγανε το μικρό λυράκι;
- Λ.Α. Ε... γρίκα...
- Γ.Α. Βροντόλυρα.
- Λ.Α. Όχι, δεν ήταν αυτή η βροντόλυρα. Και ο Μουντάκης το 'χει παίζει αυτό το λυράκι αφού 'χω στο σπίτι, να πούμενε. Τσι 'σαξε ο ίδιος ο παππούς μου, αλλά δεν έκανε την κεφαλή έτσι αφού την κάνουν τώρα. Ήτανε πλάκα και βάναν τα στριφτάλια, τρία στριφτάλια, δυο έτσι και από πάνω το 'να ας πούμε, είναι τρεις χόρδες.
- Γ.Α. Από πάνω, ναι, δεν είχε κεφαλή.
- Λ.Α. Δεν είχε κεφαλή, όχι. Πλάκα ήταν, πλάκα.
- Ερ. Και το δοξάρι ήταν με τρίχες αλόγου;
- Λ.Α. Με τρίχες μάλλον τ' αλόγου και είχε και γερακοκούδουνα.
- Ερ. Α, είχε και γερακοκούδουνα.
- Λ.Α. Το 'χω εγώ ιερό κειμήλιο το λυράκι το παππού μου. Μα και του παππού μου έχει γερακοκούδουνα.
- Ερ. Με ένα λαούτο τον συνοδεύανε, θυμάστε;
- Λ.Α. Δεν υπήρχαν λαούτα τότες.
- Γ.Α. Μόνο η λύρα.
- Λ.Α. Μόνο η λύρα.

- Ερ. Και μαντολίνο;
- Λ.Α. Ούτε μαντολίνα δεν υπήρχαν.
- Γ.Α. Τα γερακοκούδουνα τα βάζανε για πάσο.
- Λ.Α. Για πάσο, για πάσο.
- Γ.Α. Τα 'χανε ρυθμίσει έτσι...
- Λ.Α. Ναι, ναι.
- Ερ. Βροντόλυρα, εδώ στις Μέλαμπες;
- Λ.Α. Ούτε και βροντόλυρες δεν έφταξα ποτέ εδώ πέρα.
- Ερ. Εδώ όταν λέγατε τις μαντινάδες μέσα, παρατήρησα ότι τις τραγουδάτε με διαφορετικό τρόπο, με περισσότερες επαναλήψεις. Μόνο εκείνος που αγαπά, αυτός το ξέρει μόνο, αυτός το ξέρει μόνο, αυτός το ξέρει μόνο.
- Λ.Α. Μπράβο, ναι, επαναλαμβάνεται δυο - τρεις φορές.
- Ερ. Αυτό δεν το κάνουν παντού.
- Λ.Α. Δε το κάνουν όλοι. Δεν το κάνουν όλοι παντού.
- Ερ. Αυτό είναι χαρακτηριστικό στοιχείο στις Μέλαμπες;
- Λ.Α. Ναι, ναι. Εδώ στις Μέλαμπες είναι το μοναδικό χωριό από... ε, τώρα ήταν και τα μηχανήματα και είμαστε και σε απόσταση από τα όργανα οι τραγουδιστές, αλλά δέκα είκοσι, τριάντα άτομα, να κάτσουμε εδώ πέρα μια φωνή δεν βγάζει, μια φωνή, δηλαδή τέτοιο συγχρονισμό, δεν υπάρχει πουθενά αλλού στην Κρήτη. Αυτός ο συγχρονισμός που έχουμε στις Μέλαμπες, το 'χουν να το κάνουνε όπου έχουμε πάει σε όλα τα χωριά που 'χουμε πάει αν είναι πανηγύρι, αν είναι γάμος, αν είναι βάφτιση...
- Ερ. Οι Μελαμπιανοί, όμως.
- Λ.Α. Οι Μελαμπιανοί. Όπου και να πάμε παραδείγματος χάρη, έχουμε πάει σε πολλά χωριά να πάρουμε μια νύφη. Όταν είναι τα όργανα δικά μου να πούμε και πάμε μια παρέα είκοσι, τριάντα, πενήντα άτομα, μια φωνή ακούς.
- Ερ. Αυτό πού οφείλεται;
- Λ.Α. Ε... Κοίταξε, στον συγχρονισμό, να πούμενε. Στον συγχρονισμό είναι...
- Γ.Α. Η παράδοση αυτή.
- Λ.Α. Η παράδοση αυτή, τώρα. Να πω ότι μας εβγάνει το νερό τέλος πάντων που το λέει ο λόγος, ο λόγος ότι αυτούς εδώ τους εβγάνει το νερό παραδείγματος

χάριν και είναι ετσα ανθρώποι να πούμε μερακλήδες ή κλέφτες ή ψεύτες ή οτιδήποτε είναι.

Ερ. Πάντως συνηθίζετε όταν λέτε σ' ένα συρτό να επαναλαμβάνετε αυτήν την δεύτερη φράση πολλές φορές.

Λ.Α. Δυο φορές και τρεις φορές.

Γ.Α. Τρεις φορές είναι το συνήθειο.

Ερ. Τρεις είναι, ε;

Γ.Α. Τρεις. Δηλαδή όσες... το 80% οι μαντινάδες, το λέει αυτός που λέει τη μαντινάδα ή ο λυρατζής και το επαναλαμβάνουμε για να ολοκληρωθεί καμιά φορά που είναι μισός σκοπός, το λέμε και το ξαναλέμε για να το ολοκληρώσουμε.

Ερ. Μάλιστα.

Λ.Α. Ναι, ναι, βέβαια. Δεν το λέμε μια φορά. Όταν 'ναι να βγούμε στο κέφι εκεία που 'ναι να το πούμε δυο φορές και τρεις το λέμε τέσσερις.

Γ.Α. Καμιά φορά άμα δεν προσέχουν οι άλλοι το πάνε και παραπάνω αλλά όταν είναι οργανωμένη παρέα, τρεις συνήθως, το 99% όπως ετραγουδούσαμε δηλαδή εμείς εκεί.

(Διακοπή)

Ερ. Μάλιστα.

Ερ. Κύριε Αντώνη εμείς θέλουμε να σας ευχαριστήσουμε θερμά απ' την καρδιά μας. Γιατί για εμάς τους νέους είστε πολύτιμοι άνθρωποι.

Λ.Α. Να είστε καλά, σας ευχαριστώ πάρα πολύ. Πάντως ό,τι μπόρεσα παιδιά, βλέπετε την κατάστασή μου έτσι να πούμε. Με τα τρία δάκτυλα παίζω και αν δεν είχα το δάκτυλο σας ορκίζομαι ότι θα μάθαινα ακόμη τη λύρα, τον κάθε σκοπό που βγαίνει με όλη μου την όρεξη. Γιατί έχω όρεξη να πούμε που δεν σβήνει ούτε στον τάφο, αλλά τούτο εδώ με έχει στενοχωρήσει πολλές φορές να πούμε και δεν θέλω να παίζω πολλές φορές γιατί δεν... Η κασέτα που σας έδωκα βάλετέ τη παιδιά...

Ερ. Ποια κασέτα;

Λ.Α. Την έδωκα μια κασέτα στον κ. Νίκο. Θα δείτε τι διαφορά, θ' ακούσετε. Ένας σύντεκνός μου, του Αντώνη ο πατέρας, του Γιάννη ο παππούς, δηλαδή, του Γιάννη ο παππούς...

Ερ. Του Τσουρδαλάκη;

Λ.Α. Του Τσουρδαλάκη, ναι, του Γιάννη ο παππούς, ο Κωστής, ήμασταν μαζί στη Γερμανία στο ίδιο εργοστάσιο κι έφευγε για την Αυστραλία και μου λέει: «Σύντεκνε, το '63 τώρα, έπαιζα εγώ τότε καλά, να πούμενε. Και μου λέει «σύντεκνε, τώρα που θα πάω στη Γερμανία, σε παρακαλώ, να βρούμε ένα μαγνητόφωνο, να μου γράψεις μια κασέτα να την έχω για ενθύμιο γιατί πού ξέρεις ίντα θ' ανοίξουμε». Και μόνο εκείνη την κασέτα έγραψα, να πούμενε, όταν δεν υπήρχε ρεύμα, πού να τη γράψω εγώ την κασέτα; Και βρήκαμε ένα μαγνητοφωνάκι πρόχειρο και έγραψα αυτήν την κασέτα, αλλά λέει πολλά πράματα. Δε λέω περισσότερα, θα την ακούσετε και θα ιδείτε.

Ερ. Θα την ακούσουμε, βεβαίως.

Λ.Α. Θα σας παρακαλέσω να την ακούσετε. Έχει μέσα ωραία κομμάτια, απού... δεν μοιάζουν καθόλου με τούτα που 'παιξα, έπαιζα τότες, είχα την υγεία μου, ξέρω 'γω κι έπαιζα στον αέρα πήγαιναν τα δάκτυλά μου, και τού 'γραψα λοιπόν αυτήν την κασέτα. Τώρα πριν τρία χρόνια που θωρώ και δεν μου πάει το δάχτυλο του 'γραψα λοιπόν, και του λέω «σύντεκνε, σε παρακαλώ...» γιατί ο αδερφός του βάφτισε έναν ανιψιό μου, γι' αυτό είμαστε συντέκνοι, λέω «σύντεκνε, σε παρακαλώ στείλε μου την κασέτα που σου 'γραψα στην Γερμανία» και μου την έστειλε πραγματικά και λέει αυτός «αυτήν την κασέτα έλαβα από τον σεβαστό μου σύντεκνο Αντώνη Λυρατζάκη την τάδε ημερομηνία, στις 11.12.1963 στο Λούντβισχάφεν» κ.λπ. κ.λπ. κατά γράμμα. Κι έτσι θα ιδείτε που λέτε, βάλετέ τη με την ησυχία σας να ιδείτε τι παίξιμο έκανα τότες.

Ερ. Πού είπαμε, σε ποιο μέρος στη Γερμανία; Δεν το σημειώσαμε αυτό. Λούντβισχάφεν;

Λ.Α. Λούντβισχάφεν. Δηλαδή αποτελείται μου λέγαν οι Γερμανοί, αποτελείται από δυο ονόματα. Από το όνομα Λούντβις και χάφεν είναι το λιμάνι. Λούντβισχάφεν.

Ερ. Μάλιστα.

Λ.Α. Λούντβισχάφεν, Λούντβισχάφεν.

Γ.Α. Το ποτήρι δεν μπορεί να έχει ακόμα.

Ερ. Ποιο, το ποτήρι; Τώρα θα το πιω. Στην υγεία σας.

Λ.Α. Ωραία, ωραία. Λοιπόν, ετελειώσαμε παιδιά, έτσι;

Ερ. Σας παιδέψαμε. Ευχαριστούμε πολύ.